

JOGI FÓRUM PUBLIKÁCIÓ

**A szülői felügyelet gyakorlása és a kapcsolattartás szabályozása a 2013. évi V.
törvény tükrében**

Szerző: dr.Ancsák Szilvia

2015.

Bevezetesképpen

Dolgozatommal a szülői felügyeleti jog és a kapcsolattartás megváltozott, *a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény Negyedik Könyvében* (továbbiakban: Csjk.) lefektetett szabályait igyekszem bemutatni a korábbiaktól eltérő szabályok, rendelkezések rögzítésével. Igyekszem az új szabályozás lényegét megmutatni *a házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény* (továbbiakban: Csjt.), illetve *a gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet* (továbbiakban: Gyer.) szabályaival összehasonlítva. A témát a jogi szakirodalom és a bírósági joggyakorlat (BH, EBH, BDT, a Nyíregyházi Járásbíróság néhány jogerősen befejezett peres ügye) bemutatásával igyekszem körbejárni. Külön kitérek arra is, hogy a gyermek meghallgatására, a véleményének figyelembevételére hogyan kerül sor általában a bíróság előtti eljárásokban. Igyekszem egy átfogó képet adni az új rendelkezések mikénti alakulásáról a Csjk. hatálybalépése óta eltelt 1 évben, a Nyíregyházi Járásbíróság 31. tanácsához érkezett és a tanács által jogerősen befejezett ügyek számszerű bemutatásával.

Alapelvek tömören

Az új Ptk. első könyvében rögzített általános alapelvek, úgymint a jóhiszeműség és tisztesség elve¹, az elvárható magatartás és felróhatóság elve² és a joggal való visszaélés tilalma³ a családi jogviszonyokban is irányadó alapelvek. Ezeket az alapelveket a bírói gyakorlat a családjogi vitákban már hosszabb ideje alkalmazza, és előreláthatólag a jövőben is alkalmazni fogja. Így pl. az elvárható magatartás elvét a szülő gyermektartási kötelezettségének megítélésakor, a saját felróható magatartásra hivatkozás tilalmát a gyermekelhelyezési - most már szülői felügyelet rendezése iránti - perekben, míg a joggal visszaélés tilalmát a kapcsolattartási ügyekben kell figyelembe venni.

Az új Ptk. negyedik könyve azonban már konkrétan a családjogra vonatkozó önálló alapelveket nevesíti, mely az Alaptörvényben rögzített klauzulákon alapulnak, mely alapelvek a következők: a házasság és család védelme⁴, a magán-és családi élethez fűződő jogok⁵, a családok és gyermekek segítése⁶, gyermeki jogok biztosítása⁷.

¹ A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) 1:3.§

² Ptk. 1:4.§

³ Ptk. 1:5.§

⁴ Magyarország Alaptörvénye L. cikk (1) bekezdés, XV. cikk (5) bekezdés

⁵ Magyarország Alaptörvénye VI. cikk (1) bekezdés

⁶ Magyarország Alaptörvénye XIX. cikk (1) bekezdés

⁷ Magyarország Alaptörvénye XVI. cikk (1) bekezdés

A negyedik könyv a fenti klauzulákkal összhangban az alábbi családjogi alapelveket fekteti le: a házasság és a család védelme⁸, a gyermek érdekeinek védelme⁹, a házastársak egyenjogúsága¹⁰, a méltányosság és gyengébbik fél védelme¹¹.

A szülői felügyeletről általában

A szülői felügyelet gyakorlásának általános elvei az egyes részjogosítványok tükrében

Az új Ptk. negyedik könyve, a Családjogi Könyv XII. címe alatt került szabályozásra a szülői felügyelet. A szülői felügyelet, mint fogalom bár e körben felmerült már igény fogalomváltoztatásra - magában foglalja a szülői gondoskodást, ellenőrzést a gyermek felett, illetve hordozza azt a jelentést is, hogy a szülő vigyáz a gyermekére.¹² A törvény értelmében a kiskorú gyermek szülői felügyelet vagy gyámság alatt áll.¹³

I. A szülői felügyelet gyakorlásának egyik fontos alapelve, hogy *azt a szülők* a gyermek megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődésének érdekében, *egymással együttműködve kötelesek gyakorolni*, melynek során a szülők jogai és kötelezettségei egyenlők.¹⁴ Ez a Csjt-ből átvett, kibővített alapelv a mai gazdasági-társadalmi viszonyoknak megfelelő élethelyzetben is fontos kiindulópontja a szülő-gyermek kapcsolatának.

A szülők együttműködési kötelezettsége nemcsak az együttélő szülők viszonyában hangsúlyos, hanem a különélő szülők vonatkozásában is. Éppen ezért a Csjk. a különélő szülők jogai és kötelezettségei körében is hangsúlyozza ezt az alapelvet, amikor kimondja, hogy a szülői felügyeletet gyakorló szülőnek és a gyermekétől különélő szülőnek a gyermek kiegyensúlyozott fejlődése érdekében - egymás családi életét, nyugalmát tiszteletben tartva - együtt kell működniük.¹⁵

A Csjk. az együttműködés részeként nevesíti a szülő tájékoztatási kötelezettségét. Ez egyrészt azt jelenti, hogy a szülői felügyeletet gyakorló szülőnek a gyermek fejlődéséről, egészségi állapotáról, tanulmányairól a különélő szülőt megfelelő időközönként tájékoztatnia kell, és a különélő szülő érdeklődése esetén a gyermekkel kapcsolatos felvilágosítást meg kell adnia.¹⁶ Másrészt, ha a bíróság a gyermekétől különélő szülőt feljogosítja a gyermek gondozásával, nevelésével összefüggő egyes feladatok ellátására, a vagyonkezelés és a gyermek vagyoni ügyeiben a törvényes képviselőt

⁸ Ptk. 4:1.§

⁹ Ptk. 4:2.§

¹⁰ Ptk. 4:3.§

¹¹ Ptk. 4:4.§

¹² DR. KÖRÖS András, „Fontolva haladás”- az új Ptk. Családjogi Könyve, 6. rész: A szülői felügyelet I. és II. fejezet, Családi Jog 2006. szeptember, IV. évfolyam, 3. szám, 1.o.

¹³ Ptk. 4:146.§ (1) bekezdés

¹⁴ Ptk. 4:147.§

¹⁵ Ptk. 4:173.§

¹⁶ Ptk. 4:174.§

gyakorlására, akkor a különélő szülő tevékenységéről a szülői felügyeletet egyébként gyakorló szülőt tájékoztatni köteles.¹⁷

Az együttműködési kötelezettség, mint alapelv maradéktalan érvényesülése azért is fontos, mert annak megsértését a szülői felügyeleti jog rendezése iránti perben a bíróság az értékelési körébe vonhatja.¹⁸ A bírói gyakorlat ugyanis már korábban kialakította azt az álláspontját, hogy az együttműködési kötelezettség megsértése csak akkor adhat alapot a gyermekelhelyezés megváltoztatására, ha a gyermeket gondozó szülő a szülői felügyeleti jog további együttes gyakorlásától oly módon zárkózik el, amely már sérti a gyermek érdekeit. Ha az elzárkózás nem a gyermek érdekét sértő módon történik, akkor nincs helye a gyermekelhelyezés megváltoztatásának.¹⁹ Ennek a bírói gyakorlatnak a törvényi szintre való emelése most már nem hagyhat kétséget afelől, hogyha az együttműködési kötelezettségét bármelyik szülő a gyermek érdekét sértő módon megszegi, akkor az a jövőben a szülői felügyelet gyakorlásának megváltoztatására is alapul szolgálhat.

Ebben a körben érdemes röviden szót ejteni az együttműködéshez kapcsolódóan a gyermek betegsége esetén érvényesülő szülői kötelezettségről és nemcsak a szülő-különélő szülő viszonylatában. Közismert, hogy a gyermek önrendelkezési joga kiskorúsága miatt korlátozott. Közös szülői felügyelet esetén akár együtt élnek a szülők, akár nem, a gyermek helyett megtehetik a szükséges nyilatkozatokat és hozhatnak döntést azonnali intézkedést igénylő esetben. Ha nincs azonnali intézkedést igénylő helyzet, akkor a szülőket együttdöntési jog terheli. Viszont közös szülői felügyelet mellett is előfordulhatnak olyan problémák, betegségek, amelyek esetében a szülők között vita van. Ugyanis, amíg mindkét szülő egyetért a látható, tapasztalható, fizikai betegségek gyógyíttatását illetően, addig a lelki eredetű, nem látható betegségek vonatkozásában előkerülhetnek az olykor ellentétes szubjektív vélemények (egyik szülő beleegyezik a terápiába, a másik tiltakozik ellen).²⁰

Az önrendelkezési jog fogalmából kiindulva, miszerint a betegnek joga van ahhoz, hogy eldöntse, kíván-e gyógykezelést igénybe venni, a gyermek nem hozhat ilyen önálló döntést. Az egészségügyi ellátásba való beleegyezés és attól való elállás jogát a gyermek helyett és nevében - közös szülői felügyelet esetén - mindkét törvényes képviselője gyakorolhatja. A szülők vitája esetén a gyámhatóság dönt. Ha viszont a helyzet rendkívül súlyos és nincs megegyezés a szülők között, akkor az orvos szakmai álláspontja fog határt szabni a szülők vitájának. Ha nincs közös szülői felügyeleti jog, akkor a döntés joga a szülői felügyeletet kizárólagosan gyakorló szülőé, akinek a „rossz” döntését ugyanúgy felülírhatja az orvos szakmailag megalapozott döntése,

¹⁷ Ptk. 4:176.§

¹⁸ DR. KÖRÖS, ... *A szülői felügyelet I. és II. fejezet, i.m. 3.o.*

¹⁹ BH.2001. 431

²⁰ DR. TAKÁCS Andrea, *Csak beteg ne legyen az a gyerek! A szülői felügyeleti jog egyes kérdései a gyermek betegsége esetén*, Családi Jog 2014. szeptember, XII. évfolyam, 3. szám, 27.o.

mint közös szülői felügyelet esetén. Vagyis mindkét esetben az orvos köteles ellátni a gyermeket, emellett a szülő és a gyermek között fennálló érdekellentét miatt a gyámhatóság a gyermek érdekeinek további védelmére eseti gyámot rendel ki.²¹

Fontos kérdést vet fel, hogyha a gyógyíthatatlan betegség esetére igénybe vehető ellátást a szülő visszautasítja, mit tehet a kezelőorvos: az egészségügyi szolgáltató keresetét indíthat az ellátáshoz való beleegyezés bírósági pótlása végett, a jogerős döntésig a kezelőorvos azonban ebben az esetben is köteles a beteg egészségi állapota által indokolt ellátást megadni. A kezelőorvos ezen kötelezettsége teljesítés érdekében akár rendőrségi hatósági közreműködést is igénybe vehet.

Végző soron, ha a szülői felügyeletet gyakorló szülő a súlyos állapotú gyermeket ki akarja vonni a gyógykezelés alól, és ezzel a gyermek gyógykezelését akadályozza, az egészségügyi szolgáltató kezdeményezheti a gyermek ideiglenes elhelyezését. Mindezekben az intézkedéseken túl, melyek a szülői felügyeleti jog szünetelését vonja maga után, a szülői magatartást büntetőjogi eszközzel is lehet szankcionálni.²²

II. A szülői felügyelet gyakorlásának másik fontos alapelve, hogy a *szülőknek* tájékoztatniuk kell gyermeküket az őket érintő döntésekről, valamint *biztosítaniuk kell, hogy az* ítéldőképessége birtokában lévő *gyermekük* a döntések előkészítése során *véleményt nyilváníthasson*, törvényben meghatározott esetben *szüleivel közösen dönthessen*. A szülőknek a gyermek véleményét - korára, érettségére tekintettel - megfelelő súllyal figyelembe kell venniük.²³

A szülők általános tájékoztatási kötelezettségén túl tehát a Csjk. azt is rögzíti, hogy az ítéldőképessége birtokában lévő gyermek vélemény-nyilvánításra, vagy akár a szülőkkel való közös döntéshozatalra is jogosult.²⁴ A korábbi szabályozáshoz képest a szülők tájékoztatási kötelezettségével, illetve az ítéldőképessége birtokában lévő gyermek és szülő közös döntéshozatalának a lehetőségével bővült ez az alapelv.

A Csjk. három esetben konkretizálja a gyermek vélemény-nyilvánítási, illetve az együttdöntési jog, mint alapelv érvényesülését. (a) Az egyik, amikor kimondja, hogy a 16. életévét betöltött gyermek a szülők lakóhelyét vagy a szülők által kijelölt más tartózkodási helyet a gyámhatóság jóváhagyásával a szülők beleegyezése nélkül elhagyhatja, ha az az érdekeivel nem ellentétes.²⁵ (b) A másik az, amikor kimondja, hogy a gyermek képességei figyelembevételével a szülők és a gyermek közösen döntenek el, hogy a gyermek milyen életpályára készüljön.²⁶ (c) A harmadik pedig az, amikor a gyermek külföldi tartózkodási helyének kijelölésére, meghatározására a szülők egyetértésével,

²¹ DR. TAKÁCS, i.m. 28.o.

²² DR. TAKÁCS, i.m. 29.o.

²³ Ptk. 4:148.§

²⁴ DR. KÖRÖS, ...A szülői felügyelet I. és II. fejezet, i.m. 3.o.

²⁵ Ptk. 4:152.§ (4) bekezdés

²⁶ Ptk. 4:153.§ (2) bekezdés

illetve engedélyével, a gyermek véleményének figyelembevételével, akár vele együtt döntve is sor kerülhet.²⁷

(a) Az első esetben a korábban rögzített gyakorlatot követi a Csjk. azzal az eltéréssel, hogy a gyámhatóság most már csak azt vizsgálhatja, hogy a szülői ház elhagyása a kiskorú érdekeivel nem ellentétes. Azt, hogy milyen fontos okból történik a szülői ház elhagyása, az jelenleg már irreleváns.²⁸ Az ítélőképesége teljes birtokában lévő gyermek vélemény-nyilvánítása itt abban konkretizálódik, hogy él a törvény adta jogával, és a szülői házat elhagyván a tartózkodási helyét maga választja meg.

A gyámhatóság ezekben az esetekben az előtte - kérelemre - indult eljárásban megvizsgálja, hogy a gyermek törvényes képviselője, lakhatása és tartása miképp lesz biztosítható, illetve az érintett felek meghallgatását foganatosítja, környezettanulmányt készít. Amennyiben a lakhelyelhagyást jóváhagyja, tájékoztatja a szülőket, hogy a gondozás és nevelés kivételével a szülői felügyeleti joguk és kötelezettségük továbbra is fennáll. Ha azonban a lakhelyelhagyást nem hagyja jóvá, de a gyermek a szülői házat már elhagyta, kötelezi őt a visszatérésre, illetve azt a személyt, akinél a gyermek aktuálisan tartózkodik, a gyermek kiadására.²⁹

(b) A második esetben a Csjk. nagy hangsúlyt fektet az életpálya kijelölése, iskola megválasztása kapcsán a (mind az együttélő, mind a külön élő) szülők és a gyermek közös döntési jogára. Itt nemcsak arról van szó, hogy az ítélőképesége birtokában lévő gyermek véleményét figyelembe kell venni, hanem arról, hogy a gyermek a szüleivel közösen dönthet a sorsát érintő lényeges kérdések egyikében. Amennyiben ezen kérdésben a közös szülői felügyeletet gyakorló (akár együttélő, akár különélő) szülők között, vagy a szülők és gyermek között vita van, akkor a gyámhatóság dönt.

A korábbi (Csjt.) szabályhoz képest az életpálya kijelölésével kapcsolatban a jogalkotó szűkítette azt a kört, aminek a figyelembevételével (a gyermek hajlama, testi és értelmi képessége) került sor az életpálya kijelölésére.³⁰ E vonatkozásban jelenleg a Gyer. tartalmaz részletes szabályokat. A gyámhatóság a kérelemre indult eljárásban a szülők és gyermek meghallgatását követően dönt. Eljárása során pedig mérlegeli és vizsgálja a gyermek képességeit, eddigi tanulmányait, elért eredményeit, egészségi állapotát. Szükség esetén beszerzi nevelési tanácsadó vagy a gyermeket nevelő-oktató intézménynek a véleményét, esetleg pszichiátriai, egészségügyi szolgáltató véleményét.³¹

²⁷ Ptk. 4:152.§ (5)-(6) bekezdés

²⁸ DR. KÖRÖS, ...*A szülői felügyelet I. és II. fejezet, i.m. 6.o.*

²⁹ A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (Gyer.) 22.§

³⁰ A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) 78.§ (1) bekezdés

³¹ Gyer. 26.§

Ezen a téren korábban a bírói gyakorlat elsődlegesen az életpálya kijelölése és az iskola megválasztása körében felmerülő vita rendezése kapcsán jelentkező hatásköri összeütközésekre adott iránymutatást.³² Ez a gyakorlat azonban a jelenlegi szabályozásra figyelemmel ma már okafogyottá vált.

Véleményem szerint azonban a mai életviszonyok között is nyugodtan követhető az a korábbi bírói gyakorlat, mely szerint „az iskola kijelölésénél fontos szempont, hogy az iskola a különélő szülő anyanyelvét magas színvonalon, jelentős óraszámban oktatja és a gyermekkel a szülő származása szerinti ország kultúráját, hagyományait is megismerteti”.³³ Az elmúlt években ugyanis egyre több olyan házasság kötött, amelyben a szülők állampolgársága, netán lakóhelye eltér, a közös gyermek pedig kettős állampolgár. Ezekben az esetekben már az általános iskola megválasztásánál is célszerű azt mérlegelni, hogy melyik az az oktatási intézmény, amelyben a gyermek mindkét szülőjének nyelvét anyanyelvi szinten elsajátíthatja, mindkét szülő származási országának kultúráját, hagyományait kellő alapossággal megismerheti.

A fentebb rögzített megállapításokon túl az ítélőképessége birtokában lévő kiskorú gyermek vélemény-nyilvánítása, illetve véleményének figyelembe vétele nemcsak a gyermek-elhelyezési, hanem a szülői felügyeleti jog rendezése iránti perekben is még nagyobb hangsúlyt kap, viszont ennek részletezésére majd később térnek át.

(c) A gyermek külföldi tartózkodási helyének kijelölése kapcsán felmerülő gyakorlati kérdések, problémák kifejtése előtt szeretném a szokásos tartózkodási hely fogalmát értelmezni, definícióját körül írni. A gyermek lakó-és tartózkodási helyét konkrétan sem a Csjt., sem a Csjk. nem definiálja. Mindkét törvény általánosan fogalmaz, amikor kimondja, hogy a szülők a saját háztartásukban kötelesek gondoskodni a gyermekük lakhatásáról. A gyermek lakóhelye pedig nem más, mint a szülei lakóhelye, állandó lakása, még ha a gyermek ideiglenesen, átmenetileg máshol is tartózkodik.³⁴

A gyermek szokásos tartózkodási helyének (lakóhelyének) a pontos definiálására az 1986. évi 14. törvényerejű rendelettel kihirdetett Gyermek jogellenes külföldre vitelének polgári jogi vonatkozásairól szóló, Hágában az 1980. évi október 25. napján kelt egyezményben (röviden Hágai Egyezmény) sem került sor. Ezen fogalom meghatározásához mind a nemzetközi, mind a hazai bírói gyakorlat igyekezett hozzájárulni, fogódzót nyújtani.³⁵

A nemzetközi gyakorlat oldaláról nézve a következő megoldások, irányzatok születtek:

³² BH.2013. 127, EBH.2000. 319

³³ BH.2013. 246

³⁴ Csjt. 77.§ (1) bekezdés, Ptk. 4:152.§ (2) bekezdés

³⁵ DR. KOZÁK Henriette, *A gyermek szokásos tartózkodási helyének értelmezése a joggyakorlatban*, Családi Jog 2013. június, XI. évfolyam, 2. szám, 8.o.

1. Az Amerikai Egyesült Államokban három irányzat él. Az egyik szerint a gyermek szokási tartózkodási helyét a gyermek szemszögéből kell vizsgálni, míg egy másik a gyermekkel kapcsolatos tényadatok szerint a szülői szándékot is figyelembe veszi. Végül a harmadik irányzat szerint csak a szülői szándék fontos, vagyis, ha a szülő részéről hiányzik a származási ország végleges elhagyásának és egy másik országba való áttelepülésnek a szándéka, akkor a gyermek szokásos tartózkodási helye a származási államban marad.
2. Ausztriában a gyermek szokásos tartózkodási helye abban az államban van, ahol a gyermek 6 hónapot meghaladóan tartózkodik, akár jogellenesen is, ha az a hely a gyermek életének középpontjává vált.
3. Kanadában és Németországban a gyermekközpontú megközelítés honosodott meg, azaz a szokásos tartózkodási hely pusztán ténykérdés, melyet a gyermek által átélt események, az ő oldalán jelentkező körülmények tükrében kell megállapítani. Az ott tartózkodásnak folyamatosnak és nem elhanyagolható időtartamúnak kell lennie, és a gyermeknek tényleges, élő kapcsolata kell (oda jár óvodába, iskolába, ott vannak a barátok, a szórakozás, kikapcsolódás helyszínei..stb), hogy legyen a tartózkodási helyével.³⁶

Az Európai Bíróság gyakorlata a szokásos tartózkodási hely fogalmát - a közösségi jog egyéb területeitől függetlenül - az alábbiakban adja meg: a szokásos tartózkodási hely azon a helyen van, ahol „a tartózkodás időtartamára és rendszerességére, a tagállamba költözés, és ott-tartózkodás indokaira, körülményeire, valamint a gyermek családi, illetve szociális kötődésére figyelemmel a gyermek életének központja található”.³⁷

A hazai gyakorlatban az alábbi szabályozás honosodott meg: ha Magyarország két-vagy többoldalú nemzetközi szerződés részese, akkor a nemzetközi szerződés az elsődleges. Ha a nemzetközi szerződés előírást nem tartalmaz, akkor a nemzetközi magánjogról szóló 1979. évi 13. törvényerejű rendelet (továbbiakban: Nmjtvt.) 12.§ (2) bekezdésében lefektetett klauzula szerinti meghatározás az irányadó. Eszerint a szokásos tartózkodási hely az a hely, ahol valaki a letelepedés szándéka nélkül hosszabb ideje tartózkodik.³⁸

A Legfelsőbb Bíróság gyakorlata szerint a szülői felügyeleti jog részét képező gondoskodás helyszínét kell alapul venni a szokásos tartózkodási hely meghatározása során. Vagyis az a hely, ahol a szülő huzamosabb ideig akár a véglegesség szándéka nélkül a gyermekéről gondoskodik, ahol az együttélésük (lakás, munkahely, mikroközösség) zavartalanul biztosított, azt kell szokásos tartózkodási helynek tekinteni.³⁹

³⁶ DR. KOZÁK, *i.m.* 9.o.

³⁷ DR. KOZÁK, *i.m.* 11. o.

³⁸ DR. KOZÁK, *i.m.* 9. o.

³⁹ DR. KOZÁK, *i.m.* 10. o.

Mindezek után tekintsük át röviden a (külföldi) tartózkodási hely kijelölésével kapcsolatos jogi szabályozást. Ideális esetben a szülők között nincs vita a gyermek lakó-és tartózkodási helyének kijelölése kérdésében. Együttélő szülők esetén a gyermek lakóhelye a szülők közös lakása, különélő szülők esetén a gyermek lakóhelye annak a szülőnek a lakása, akivel a gyermek (huzamosabb ideje) együtt él. A gyermek szokásos tartózkodási helye általában a lakóhellyel esik egybe. Amikor azonban a gyermek iskolai tanulmányokat folytat, vagy időszakos munkát vállal, a szokásos tartózkodási hely és a lakóhely elválíik egymástól. Ezekben az esetekben a tanulmányok folytatásának, illetve a munkavégzésnek a helye (akár külföldön is) adja meg a gyermek mindenkor szokásos tartózkodási helyét.

A gyakorlatban problémaként jelentkezhet az, amikor a különélő szülők egyikénél elhelyezett kiskorú gyermeket az őt ténylegesen gondozó szülő más személynél, intézetben, külföldön kívánja tartósan elhelyezni. Ilyenkor a közös döntés elengedhetetlen feltétel, a döntéshez a különélő szülő egyetértése szükséges.⁴⁰

A tartózkodási hely megválasztása során a gyermek érdekében a szülők együttműködni kötelesek, illetve a döntéshozatal során kötelesek a gyermek véleményét figyelembe venni, őt a közös döntésbe bevonni. Vita esetén a felek a gyámhatósághoz fordulhatnak, aki a döntés meghozatala során egyrészt vizsgálja, hogy a gyermek törvényes képviselője, gondozása, nevelése és tartása a kérelemben megjelölt helyen, a megjelölt személy közreműködésével miképp biztosítható. Másrészt vizsgálja, hogy a különélő szülő a kapcsolattartási jogát miképp tudja majd a jövőben gyakorolni.⁴¹

A régi szabályozáshoz képest a Csjk. bővítette a kiskorú gyermek külföldi tartózkodási helyének megválasztásával kapcsolatos szabályokat. A Csjt. csak arra az esetre tartalmazott iránymutatást, ha a gyermek a szülőjével véglegesen külföldre szándékozott költözni. Ebben az esetben a törvény a gyámhatóság jóváhagyását írta elő még akkor is, ha a szülők között egyetértés volt.⁴² A Csjk. ezzel szemben kizárja a gyámhatóság „közbenjárását”, a szülői (közös) döntést preferálja, amikor rögzíti, hogy a gyermek huzamos időn át - így tanulmányok folytatása, munkavállalás vagy más hasonló célból - önállóan vagy egyik szülőjével mindkét szülő egyetértésével tartózkodhat külföldön. Kimondja azt is, hogy a gyermek letelepedés céljából történő külföldre távozásához erre vonatkozó szülői engedély szükséges.⁴³

A régi szabályozáshoz képest azért is fontos a fenti két esetkör elválasztása, hogy nyilvánvaló legyen, mely esetekben jogos és melyekben jogellenes a gyermek Magyarországról történő elvitele, mikor indíthat a jogaiban sértett szülő eljárást a külföldi államban a gyermek hazahozatala

⁴⁰ BH.2003. 504

⁴¹ Gyer. 23.§ (1)-(3) bekezdés

⁴² Csjt. 77.§ (3) bekezdés

⁴³ Ptk. 4:152.§ (5)-(6) bekezdés

érdekében. Jelen esetben tehát a kiutazás célja, nem pedig az időtartam az, amiből a jogellenesség vagy annak hiánya megállapítható.⁴⁴

A jelenlegi szabályozás értelmében tehát, ha a szülők között a gyermek külföldi tartózkodási helyének kijelölése kérdésében vita van, a gyámhatósághoz fordulhatnak. Ha az eljárás során a felek között megegyezés történik, akkor a gyámhivatal határozatot hoz a gyermek külföldre történő távozását illetően. Ha viszont nem születik megegyezés, a hatóság arról tájékoztatja a feleket, hogy a szülői felügyeleti jog gyakorlásának rendezése céljából a bírósághoz fordulhatnak.⁴⁵ Konkrét gyámhatósági döntés hiányában azonban a bármilyen célú egyoldali külföldre vitel jogellenesnek fog minősülni.⁴⁶

A fentieket összegezve: a hatályos szabályozás nem a gyámhatóság döntésétől teszi függővé, hogy a gyermeket az őt gondozó szülő a másik szülő egyetértése hiányában is viheti-e külföldre vagy sem, mint ahogyan azt 2014. március 15.-e előtt megtehetette. Itt arról van szó, hogy a gyámhatóság a szülők közötti vitában „megegyezésre” törekszik, melynek sikertelensége esetén a végső szót a bíróság mondja ki.

A külföldi tartózkodással kapcsolatos másik gyakorlati probléma, amikor a kapcsolattartás keretében a különélő szülő külföldre viszi a gyermekét, de a szülők között nincs egyetértés e téren. A gyámhatóság a kapcsolattartás szabályozása során az időszakos kapcsolattartás terén biztosíthatja vagy kizárhatja a külföldre vitel lehetőségét.⁴⁷ Ha a közös szülői felügyeleti jog ellenére a felek között mégis vitás marad a külföldön történő kapcsolattartás, akkor a szülői felügyeleti jog gyakorlásának rendezése végett bírósághoz lehet fordulni. A bíróságnak ilyenkor kötelező, egyéb esetekben célszerű e kérdéskörben is határozni a gyermek jogellenes külföldre vitelének megakadályozása céljából. Ugyanakkor kijelenthető, hogy mindkét hatóság a körülmények (kapcsolattartásra jogosult és köteles szülő személyi-és jövedelmi helyzetét vizsgálva) gondos mérlegelésével, a gyermek érdekét (ragaszkodását, akaratát) megfelelően szem előtt tartva kell, hogy eljárjon és döntést hozzon.⁴⁸

A szülői felügyelet megosztása

Szülői felügyelet megállapodás alapján

A Csjk. a szülői felügyelet gyakorlása terén elsődlegességet tulajdonít a szülők közös döntésének, megállapodásának, azaz ha a szülői felügyeleti jogok gyakorlására vonatkozóan a felek között

⁴⁴ DR. KÖRÖS András, *Az új Ptk. Családjogi Könyve, a 2013. évi V. törvény és a Szakértői Javaslat összevetése, Második rész: rokonság, szülői felügyelet, tartás gyámság*, Családi Jog 2013. december, XI. évfolyam, 4. szám, 5.o.

⁴⁵ Gyer. 24.§

⁴⁶ DR. KÖRÖS, *Az új Ptk. Családjogi Könyve...*, i.m. 5.o.

⁴⁷ Gyer. 27.§ (4) bekezdés

⁴⁸ Legfelsőbb Bíróság, Pfv.II.21.372/2007/5. számú döntése

megállapodás van, ez az irányadó.⁴⁹ A bírósági (hatósági) jogalkalmazás csak akkor találkozik a szülői felügyelet kérdésével, ha a felek között nincs megállapodás, vagy a megállapodásukat szeretnék bíróság által is jóváhagyatni. A Csjk. a korábbi szabályozás mentén halad, amikor alapelveként rögzíti a szülői felügyelet közös gyakorlását – ellentétes megállapodás hiányában – akkor is, ha a szülők már nem élnek együtt.⁵⁰ A Csjk. szerint is a szülői felügyelet mindkét szülőt megilleti, függetlenül attól, hogy házasságban, élettársi kapcsolatban élnek-e vagy sem.

Bár a közös szülői felügyelet a gyakorlatban általában az együttélő szülők jogosítványa, a Csjk. a különélő szülők vonatkozásában is fontosnak tartja kijelenteni ezen szabály elsődlegességét. Teszi ezt azért, mert a szülői felügyelet „magánügy” addig, amíg közöttük egyetértés van e téren. A szülők a felügyeleti jogukat oly módon gyakorolják, olyan rendszert és életvitelt biztosítanak a gyermekük számára, amelyet jónak látnak. Ennélfogva a közös szülői felügyelet körében a jövőben már nem szükséges a gyermek egyiküknél történő elhelyezése, ha azt a szülők nem igénylik. A jelenlegi szabályozás nem tiltja az un. váltott elhelyezést sem, sőt a bíróság ilyen tartalmú egyezség jóváhagyása felől is dönthet.⁵¹

Tehát a szülői felügyelet gyakorlása során a döntés joga a szülőké. Azt, hogy ezt a jogosítványt a szülők miként, milyen módon gyakorolják, kívül esik a jog hatókörén. A jog csak a döntési jogkört, illetve a gyermek mindenek felett álló érdekét tudja a szabályozása körébe vonni.⁵²

I. Az egyik ilyen jog által szabályozott terület, amikor a Csjk. törvényi vélelemként fekteti le a közös szülői felügyeleti jog gyakorlására vonatkozó szándékot a különélő szülők vonatkozásában. Vagyis, ha csak hallgatólagos szándék is van a szülők között a közös joggyakorlást illetően, akkor bármelyik szülő ezzel ellentétes egyoldalú magatartása (a gyermek közös szülői felügyelet alóli kivonása) megalapozza a jogellenességet.

Nem vonja a jogellenesség körébe a bírói gyakorlat azt az esetet, amikor a szülők a kapcsolatuk megszűnésekor abban állapodnak meg, hogy a gyermek ugyan az egyikük tényleges gondozásába kerül, de őt közösen nevelik fel, azonban a gyermeket ténylegesen gondozó szülő utóbb a gyermekkel a közös lakást elhagyja.⁵³ Ha viszont a gyermeket gondozó szülő az elköltöztetést követően a másik szülő felügyeleti jogának gyakorlását szándékosan akadályozza, a szülői felügyelet együttes gyakorlásától a gyermek érdekét sértő módon elzárkózik, az már alapul szolgálhat a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése, megváltoztatása iránti pernek.

⁴⁹ Ptk. 4:164.§ (1) bekezdés

⁵⁰ Csjt. 72.§ (1) bekezdés, Ptk. 4:164.§ (1) bekezdés

⁵¹ Ptk. 4:165.§ (2) bekezdés

⁵² DR. KÖRÖS András, „Fontolva haladás” - az új Ptk. Családjogi Könyve 7. rész: A szülői felügyelet III. fejezet, Családi Jog 2006. december, IV. évfolyam, 4. szám, 1.o.

⁵³ BH.2001. 431

A kialakult bírói gyakorlat szerint nem állapítható meg jogellenesség akkor sem, ha az anya az elköltözését követően új kapcsolatot létesít, mely kapcsolatban a gyermek erkölcsi, testi, értelmi fejlődése, nyugodt légkörben való nevelkedése továbbra is biztosított. Ez ugyanis a különélő apa szülői felügyeleti jogát, a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben való együttdöntési jogát nem érinti, a szülők közötti közös felnevelésre irányuló megállapodást nem sérti.⁵⁴

II. A másik - jog által érintett - terület, melyet a Csjk. nevesít, az az, hogy a különélő szülőknek a közös szülői felügyelet gyakorlása során biztosítaniuk kell a gyermekük kiegyensúlyozott életvitelét.⁵⁵

Ez a szabály egyben az egyik korlátja is a közös szülői felügyeleti jog gyakorlásának, amely a váltott elhelyezésnél kap inkább szerepet. A jelenlegi szabályozás értelmében ugyanis a különélő szülők a gyermek váltott elhelyezésében is megállapodhatnak, ha az a gyermek érdekét szolgálja. Álláspontom szerint azonban, ha a szülők egymástól nagyon távol élnek, vagy a váltott elhelyezés zaklatott életvitelt jelentene a gyermek számára, akkor a közös szülői felügyeleti jognak ez a fajta gyakorlása nem „engedhető”, mivel nem biztosítja a gyermek kiegyensúlyozott életvitelét. Nem szolgálhatja a váltott elhelyezés egy 4-5 év alatti kisgyermek érdekét sem, mivel az ő életében még a stabilitás, a biztonság megléte az az elengedhetetlen feltétel, amely az egészséges fejlődéséhez nélkülözhetetlen. Vitára adhat alapot egy kisiskolás gyermek váltott elhelyezésben történő nevelése is, főleg, ha az folyamatos iskolaváltással járna, hiszen ez beilleszkedési, alkalmazkodási zavarokat, tanulási nehézséget eredményezhet nála. Ezekben az esetekben a bíróság nem a váltott elhelyezést fogja preferálni, de még csak a szülők ilyen megállapodását sem fogja jóváhagyni. Erre vonatkozóan iránymutatás kidolgozása a jövőbeni bírói gyakorlat feladata.

III. És végül a harmadik terület, ahol a jog szabályozni „tudja” a szülői felügyelet kérdését: az azonnali intézkedést igénylő esetben a szülő a gyermek érdekében - a másik szülő késedelem nélkül történő értesítése mellett - közös szülői felügyelet esetén is önállóan dönthet.⁵⁶

Ez a szabály egyben a másik korlátja a közös szülői felügyeleti jog gyakorlásának: a gyermekkel aktuálisan együttlévő szülő azonnali intézkedést igénylő esetekben, pl. egy baleset folytán felmerülő sürgős egészségügyi beavatkozás esetén, a jelenlévő szülő önállóan dönthet még közös szülői felügyelet esetén is, azonban ilyenkor a másik szülő irányában késedelem nélkül értesítési kötelezettség terheli.

⁵⁴ BH.2001. 280

⁵⁵ Ptk. 4:164.§ (2) bekezdés

⁵⁶ Ptk. 4:164.§ (3) bekezdés

Szülői felügyelet megosztása megállapodás alapján

A korábbi szabályozás szerint, ha a házasság felbontása vagy a gyermek elhelyezése iránti perekben a gyermeket a szülők megegyezése alapján valamelyik szülőnél elhelyezték, a felügyeletet ez a szülő gyakorolta, kivéve, ha a szülők kérelmére a bíróság a szülőknek a közös szülői felügyeletre vonatkozó egyezségét jóváhagyta.⁵⁷

A jelenlegi szabályozás értelmében a különélő szülők a szülői felügyelettel kapcsolatos jogokat és kötelezettségeket egymás között megoszthatják, és megállapodhatnak abban is, hogy a szülői felügyeletet az egyikük gyakorolja.⁵⁸ A házassági-vagy a szülői felügyelet rendezése iránti perekben a szülők közös kérelmére a bíróság - a gyermek érdekét mérlegelve - a szülők közös szülői felügyeletre és ezzel összefüggésben a gyermek lakóhelyére vagy a szülői felügyelet rendezésére vonatkozó egyezségét jóváhagyja.⁵⁹

A felügyeleti jogok gyakorlását a szülők kétféle tartalommal oszthatják meg törvény szerint: az egyik, amikor az egyes részjogosítványokat, feladatokat a szülők egymás között felosztva gyakorolják. A másik, amikor a szülői felügyeletet csak az egyik szülő gyakorolja teljes körűen (általában az a szülő, akinek a háztartásában a gyermek él), azonban ebben az esetben is a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben a másik szülő együttdöntési joga fennmarad.

Ebben a témakörben a Csjk. két új szabályt nevesít.

(a) Az első újítás, amikor a Csjk. többlétszabályként fekteti le azt a hosszú ideje érvényesülő bírói gyakorlatot, mely szerint a szülők közös felügyeletre irányuló megállapodására utal, ha a gyermek hosszabb ideje háborítatlanul egyikük háztartásában nevelkedik.⁶⁰ Ez a szabály a szülők hallgatólagos megállapodását, ráutaló magatartását „szerződési hatállyal” ruházza fel, vagyis a Csjk. ezt a fajta egyezséget úgy értékeli, mint a felek peren kívüli egyezségét.⁶¹

Ebből következik, hogyha a különélő szülők ráutaló magatartásukkal azt a megállapodást juttatták kifejezésre, hogy a gyermekük családi kapcsolat létesítése nélkül az egyikük gondozásában fog felnőni, a másik szülő pedig ebben segítséget nyújt a szülői felügyeleti jogának teljes gyakorlása mellett, akkor a közös szülői felügyeleti jog gyakorlása mellett vélelem szól. Ha viszont ezt a megállapodást bármelyik fél „az egyoldalú és önkényes” elhatározásával (kapcsolattartás indokolatlan akadályozása, a gyermeknek a szülő ellen való nevelése) megszegi, „a gyermek további

⁵⁷ Csjt. 72.§ (2) bekezdés

⁵⁸ Ptk. 4:165.§ (1) bekezdés 1. mondata

⁵⁹ Ptk. 4:165.§ (2) bekezdés

⁶⁰ Ptk. 4:165.§ (1) bekezdés 2. mondata

⁶¹ DR. KÖRÖS, ...*A szülői felügyelet III. fejezet, i.m. 2.o.*

gondozásával felmerülő jogvitát a gyermekelhelyezés megváltoztatásának szabályai szerint kellett elbírálni”.⁶²

Ez a szabály az új Ptk. tükrében azonban úgy fog érvényesülni, hogyha a megállapodáskor fennálló körülmények lényeges módosulása következtében a gyermekelhelyezés megváltoztatása a gyermek érdekében áll, akkor a szülő a bíróságnál szülői felügyeleti jog rendezése iránti pert kezdeményezhet. Itt a hangsúly a körülmények lényeges megváltozásán van, nem pedig azon, hogy a gyermek fejlődése a megváltoztatást kérő szülőnél kedvezőbben alakulna.

(b) A másik újítás az, hogy a Csjk. a közös szülői felügyelet gyakorlása során felmerülő vita rendezése körében a hatásköri szabályokat módosítja.

A régi szabályozás a közös felügyelet terén különbséget tett együttélő és különélő szülők között, melyhez igazodóan gyámhatósági és bírósági hatáskört állapított meg a közös szülői felügyeleti jog gyakorlása során felmerült vitákban. A közös szülői felügyelet körébe tartozó olyan kérdésekben, amelyekben a szülői felügyeletet együttesen gyakorló szülők nem tudtak egyetértésre jutni - a lelkiismereti és vallásszabadság körébe tartozó kérdések kivételével -, a döntési jogkört a gyámhatóságnak adta. Ha viszont a különélő szülők között volt vita a közösen gyakorolt szülői felügyeleti jog gyakorlása tekintetében, a döntést - a tizenhatodik életévét betöltött kiskorú tartózkodási helyének kijelölése kivételével - a bíróságra bízta.⁶³

Ezt a kettős hatásköri szabályt a Csjk. megszüntette: egyrészt azért, mert a szabály nem helyes értelmezése sok hatásköri vitát eredményezett, miután a jogkörök megosztása során az elhatárolási ismérvek nem voltak egyértelműek. A kettős hatásköri szabály mellőzésére másrészt jogpolitikai indokból került sor.

1. A jelenlegi szabályozás szerint, hogyha a közös szülői felügyelet gyakorlása során akár az együttélő, akár a különélő szülők valamely kérdésben nem tudnak megállapodni, - a lelkiismereti és vallásszabadság körébe tartozó kérdés kivételével - akkor a gyámhatósághoz fordulhatnak.⁶⁴

A korábbi szabályozás szerint, ha a szülők között nem volt megállapodás, akár együtt éltek, akár külön, a szülői felügyelet közös volt, ami mellett ráadásul még törvényi vélelem is szólt. Ha tehát a közös szülői felügyelet körébe tartozó kérdésekben, ideértve a gyermek sorsát érintő lényeges kérdéseket (ahol a különélő szülők együttdöntési jogát vélelmezi a törvény) is a szülők között vita volt, akkor a gyámhatóság döntött.⁶⁵ Ha viszont a különélő szülők között már volt megállapodás a

⁶² EBH.2000. 212, Legfelsőbb Bíróság 212/2000. számú polgári elvi határozata, BH.2001. 431-I.

⁶³ Csjt. 73.§ (1)-(2) bekezdés

⁶⁴ Ptk. 4:166.§

⁶⁵ Csjt. 73.§ (1) bekezdése

közös szülői felügyelet gyakorlását illetően, de bizonyos kérdésekben nem tudtak megegyezni, akkor a vita eldöntése bírósági hatáskörbe tartozott.⁶⁶ A Csjt. ez utóbbi esetkört elég speciálisan kezelte, ugyanis az együttélő szülők között nemcsak, hogy nem kellett külön egyezséggel rendezni a közös felügyeletet, de még csak törvényi vélelem sem szólt ebben az esetben a közös szülői felügyelet mellett.

Összességében tehát elmondható, hogy a jogalkotó a közös szülői felügyeletre vonatkozó megállapodás létezéséhez, illetve nem létezéséhez kötötte a vita eldöntésére jogosult hatóság hatáskörét, azt azonban elfelejtette külön is hangsúlyozni, ami sok hatásköri vitát eredményezett. Ezt a hiányosságot szüntette meg a bírói gyakorlat, amikor kimondta, hogy a közös szülői felügyelet körébe tartozó kérdések kapcsán (a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben is) felmerült vitában a gyámhatóság jogosult döntetni mindaddig, amíg a gyermekelhelyezés, és ezáltal a szülői felügyeleti jog gyakorlása a szülők egyezsége vagy a bíróság döntése folytán nem kerül rendezésre.⁶⁷

2. A fenti gyakorlat törvényi szintre történő emelésével a Csjk. egyértelmű hatásköri szabályt is megfogalmaz, melynek jogpolitikai indokai is voltak. Azok a kérdések ugyanis, amelyeket a közösen gyakorolt szülői felügyelet körében tipikusan el kellett dönteni, úgymint a kiskorú gyermek nevének meghatározása, megváltoztatása, (külföldi) tartózkodási helyének kijelölése, továbbá iskolájának, valamint életpályájának megválasztása, a családhoz közel lévő, gyors, gyermekvédelmi szempontú elbírálást igényelnek. Erre pedig a felektől távol lévő, lassúbb és nem kifejezetten a gyermekvédelemre specializálódott bírósági eljárás kevésbé alkalmas.⁶⁸ A gyámhatóságra telepített ezen általános hatáskör azt jelenti, hogy nemcsak a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben kell majd állást foglalniuk a gyámhivataloknak, hanem bármely más, a szülők által lényegesnek ítélt kérdésekben is dönteniük kell a jövőben.⁶⁹ Megítélésem szerint azonban ezzel a hatáskör telepítéssel az amúgy is leterhelt gyámhivatalok feladata megsokszorozódik, leterheltségük hatványozódik, amely nem feltétlenül fogja az eredeti jogalkotói cél megvalósulását szolgálni.

Szülői felügyelet bírósági rendezése

A korábbi szabályozás értelmében a szülői felügyeleti jog gyakorlásának kérdése szorosan összefüggött a gyermek elhelyezésével. Akár házasság felbontása, akár gyermekelhelyezés iránti per volt folyamatban, és a szülők kérelmére vagy a bíróság döntése alapján a gyermeket valamelyik szülőnél helyezték el, akkor a felügyeletet ez a szülő gyakorolta, kivéve, ha a szülők kérelmére a bíróság a gyermekelhelyezéssel egyidejűleg közös szülői felügyeletet rendelt el, illetve a szülőknek

⁶⁶ Csjt. 73.§ (2) bekezdése

⁶⁷ EBH.2000. 319, Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.677/1998. számú döntése

⁶⁸ Kúria Pfv.II.21.483/2012/4. számú döntése

⁶⁹ DR. KÓRÓS, ...A szülői felügyelet III. fejezet, i.m. 2. o.

a közös szülői felügyeletre vonatkozó egyezségét jóváhagyta.⁷⁰ Ha nem volt közös felügyelet iránti kérelem, akkor a különélő szülő felügyeleti joga szünetelt. Ha viszont a szülők a közös szülői felügyelet iránt kérelmet terjesztettek elő, a kérelemben nyilatkozniuk kellett arról is, hogy milyen módon kívánnak együttműködni a közös szülői felügyelet gyakorlása során, különös tekintettel a gondozási, nevelési tevékenység ellátására.⁷¹ Tehát 2014. március 15. előtt a szülői felügyeletről való döntés előfeltétele a gyermek egyik szülőnél történő elhelyezése volt.

A jelenlegi szabályozás szerint a bíróságnak a különélő szülők megállapodásának hiányában - kérelemre vagy a gyermek érdekében hivatalból - arról kell döntenie, hogy a szülői felügyeletet melyik szülő gyakorolja.⁷² A 2014. március 15. után indult ügyekben tehát a bíróság már nem helyezi el hivatalosan egyik szülőnél sem a gyermeket, csupán azt mondja ki, hogy a szülői felügyeletet melyik szülő, vagy mindkét szülő gyakorolja. Ennélfogva lehetőség nyílik arra, hogy a különélő szülők közel azonos intenzitással vegyenek részt a gyermekük gondozásában, nevelésében, melynek során a kapcsolattartást sem szükséges külön szabályozni.

Tehát amíg a 2014. március 15. napja előtt indult családjogi perekben még a szülői felügyelet közös gyakorlására vonatkozó megállapodás esetén is „kötelező” volt a gyermek elhelyezéséről is rendelkezni,⁷³ addig a gyermekelhelyezés fogalmát a hatályos szabályozás már csak akkor ismeri el, ha a gyermek 3. személynél kerül elhelyezésre. Ennek oka az, hogy az uniós államok jogrendszerei a gyermekelhelyezés fogalmát a szülő-gyermek viszonylatában egyáltalán nem ismerik, melynek következtében korábban számos probléma merült fel a magyar bíróságok ítéleteinek külföldi végrehajtása, illetve a jogellenesen külföldre vitt gyermek hazajuttatása során.

A gyermek elhelyezésére harmadik személynél akkor kerülhet sor, ha a szülői felügyeletnek a szülők által történő gyakorlása a gyermek érdekét veszélyezteti, feltéve, hogy ez a 3. személy a nála történő elhelyezést maga is kéri. A bíróság a gyermeket elsősorban olyan személynél helyezi el, aki a gyermek gondozásában, nevelésében, a gyermek érdekeinek megfelelően már korábban részt vett.⁷⁴ Ez a 3. személy lehet rokon, hozzátartozó, de akár volt házas-vagy élettárs, kivételesen a gyermekkel hozzátartozói viszonyban nem álló más személy is.

Annak a kérdésnek a megválaszolása, hogy a szülői felügyelet gyakorlása a szülők részéről mikor veszélyezteti a gyermek érdekét, nagyban függ attól, hogy a szülők mennyire alkalmasak a gyermek nevelésére, gondozására. Ha ugyanis a szülők szenvedélybetegek (alkohol-vagy drogfüggők), súlyos pszichiátriai betegek, vagy olyan anyagi, jövedelmi körülmények között élnek, mely a gyermek

⁷⁰ Csjt. 72.§ (2) bekezdés

⁷¹ A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról rendelkező 1995. évi XXXI. törvény végrehajtásáról szóló 12/1995. (VI. 22.) IM rendelet 1.§

⁷² Ptk. 4:167.§ (1) bekezdés

⁷³ BH.2001.431-II.

⁷⁴ Ptk. 4:169.§ (1)-(2) bekezdés

tartását veszélyezteti, vagy egyáltalán nem rendelkezik jövedelemmel pl. fiatalos szülők, akkor a gyermek elhelyezésére 3. személyre kell, hogy sor kerüljön.

Ha a gyermekek nevelésére a szülő sem önállóan, sem a másik szülővel közösen nem alkalmas, azonban az egyikük környezetében van olyan személy, aki a gyermek nevelésére alkalmas, és a gondozásban is segítséget tud nyújtani, akkor a bíróság a gyermeket ennél a szülőnél fogja elhelyezni függetlenül attól, hogy az önálló életvezetésre pszichikai betegsége, gyermeknevelésre életvitele, személyiségjegyei, illetve jövedelmi helyzete folytán nem képes.⁷⁵

Jegyzet 1.

Felperesi apa 2013. november 20. napján érkezett keresetlevelében magánál kérte elhelyezni a házasságon kívüli (szeretői) kapcsolatából született 9 éves leánygyermeket. Indokolásként előadta, hogy a gyermek nagyobb biztonságban érzi magát vele, a nagyobbik lánytestvérével és a házastársával is jó a kapcsolata, anyagilag jobban tudja támogatni őt, mint az anyja. Az anyja ugyanis jelenlegi (kisebbségi) származású élettársával „zajos, bulizós” életet él, nem olyan körülmények között lakik, ami a gyermek helyes irányú fejlődését szolgálná, az édesanya nem dolgozik, tőle a kislány csúnya beszédet, illetlen viselkedést lát nap, mint nap.

A felperes házasságban él, házasságából 5 nagykorú gyermeke született. A felperes házastársa a házasságon kívüli kapcsolatról tudomással bírt, a 9 éves kislányt ismeri, tud arról, hogy a felperes a kislányt és az anyját rendszeresen látogatta, őket anyagilag is támogatta. Az alperesi anya érdemi ellenkérelmet nem terjesztett elő, de a gyermek apánál való elhelyezéséhez nem járult hozzá.

A bíróság a beszerzett okirati bizonyítékok (iskolai jellemzés, környezettanulmány, mindkét fél személyes nyilatkozata, a felperes házastársának és az alperes élettársának tanúkénti vallomása) tükrében igazságügyi pszichológus szakértői bizonyítást rendelt el. A szakértő a gyermek mellett meghallgatta a peres feleket és a felperes házastársát, valamint az alperes élettársát. Mind a négy felnőttől pozitív jellemzést adott: mindkét szülőt alkalmasnak találta gyermeknevelésre, igaz a felperes gyermeknevelési képességét az átlagosnál kicsivel gyengébbnek ítélte meg. A felperesi házastársat és az alperesi élettársat alkalmasnak találta, hogy a társa oldalán a gyermekneveléshez segítséget nyújtson, bár az alperesi élettárs vonatkozásában szintén az átlagosnál kicsivel gyengébb nevelési készséget állapított meg.

A szakvélemény szerint a gyermek érzelmileg labilis az elmúlt 1 év változásai következtében, de a veszélyeztetettség jelei még nem tapasztalhatók. Mindkét szülő részéről megállapítható tudatos és tudattalan befolyásolás a gyermek irányába. A gyermek inkább az apjához és a féltestvéréhez vágyik, az apja családjában biztonságban érzi magát. Bár mindkét szülő ragaszkodik a gyermekhez,

⁷⁵

egyikőjük sem foglalkozott azzal az elmúlt évek során, hogy nem rendhagyó kapcsolatuk, milyen hatással lesz a gyermek fejlődésére.

Az utolsó tárgyaláson (2014. szeptember) a felek az alábbi egyezséget kötötték: a 10 éves gyermek feletti szülői felügyeleti jog teljes körű gyakorlására a felperesi apa lett jogosult. Az alperesi anya és a gyermek közötti kapcsolattartás a fokozatosság jegyében akként alakult, hogy az anya 1 évig csak hétfőként telefonon és facebook-on tarthatja csak a kapcsolatot a gyermekkel, majd ezt követően lesz jogosult 1 évig minden második szombaton elvinni őt, míg a második évtől kezdődően, amikor is a megfelelő bizalmi kapcsolat kialakul a gyermek részéről, akkor már minden második hétfőjén fogja megilletni az alperest az elvitel joga. Az időszakos kapcsolattartás keretében pedig 1 év elteltével lesz az anya jogosult a kétnapos ünnepek második napján, míg a 2. év elteltével az iskolai szünetekre „járó” időtartamra elvinni magával a gyermeket.⁷⁶

Jogeset 2.

A Járási Hivatal Gyámhivatala, mint felperes keresetet terjesztett elő az anya, mint I.r. alperes, az apa, mint II.r. alperes és az anyai nagymama, mint III.r. alperes ellen, melyben kérte az I.r.-II.r. alperesek élettársi kapcsolatából született három kiskorú gyermeknek (7, 5 és 4 éves) a III.r. alperesnél történő elhelyezését.

Az ügy előzményéhez hozzátartozik, hogy a gyermekek régóta a III.r. alperes gondozásában, nevelésében álltak hol családbafogadás, hol ideiglenes hatályú elhelyezés révén, míg a szülők szülői felügyeleti joga ez idő alatt szünetelt. A II.r. alperes a gyermekkel egyáltalán nem tartotta a kapcsolatot, míg az I.r. alperes többször hagyta magára a gyerekeket és bízta őket az édesanyjára, a III.r. alperesre és annak élettársára. Az I.r.-II.r. alperes jövedelmi, vagyoni helyzete a gyermekek nevelésére nem alkalmas, az I.r. alperes a jelenlegi élettársával egy komfort nélküli házban él, rendszeres jövedelemmel nem rendelkezik, büntetett előéletű. A II.r. alperes az édesanyjával él egy félkész állapotú, komfort nélküli házban, alkalmi munkákból tartja fenn magát, szintén börtönviselt. A III.r. alperes az élettársa tulajdonában álló, félkomfortos lakásban él, a lakás fűtése, áramellátása, vízkészlete megoldott. A III.r. alperes rehabilitációs ellátásban, míg élettársa szociális segélyben részesül, mellette alkalmi munkát végez. A III.r. alperes a gyermekek után családi pótlékban, illetve gyermekvédelmi kedvezményben részesül, étkeztetésük ingyenes. A III.r. alperes a gyermekeket tisztán járattja óvodába, iskolába, a nevelési-oktatási intézményekkel tartja a kapcsolatot.

A bíróság a felperes által becsatolt okirati bizonyítékok (ideiglenes elhelyezésről, annak felülvizsgálatáról szóló jegyzőkönyvek és határozatok, családbafogadást engedélyező, megszüntető, családba történő visszahelyezésről szóló határozatok, iskolai, óvodai vélemények, jellemzések, környezettanulmányok) és a III.r. alperes személyes meghallgatása alapján, aki maga

⁷⁶

Nyíregyházi Járásbíróság 31.P.23.328/2013. számú ügye

is kérte a gyerekek nála történő elhelyezését, mindhárom gyermeket a III.r. alperesnél helyezte el. Egyben kötelezte az I.r.-II.r. alpereseket folyamatos gyermektartásdíj fizetésére, a hátralékos gyermektartásdíj részletekben történő fizetésére, illetve szabályozta a gyermekek és a különélő II.r. alperes közötti kapcsolattartást akként, hogy a folyamatos kapcsolattartás mellett a II.r. alperes jogosult még a gyermekkel való levelezésre, telefonos és számítógépes kapcsolattartásra, ajándékozásra és csomagküldésre.⁷⁷

Jógeset 3.

A bíróság a szülők házasságát 2007-ben felbontotta, a felek a járulékos kérdésekben megállapodtak, így többek között abban is, hogy az akkor 9 éves kisfiú az anyánál kerül elhelyezésre, és az apa kötelezettséget vállalt gyermektartásdíj fizetésére, illetve szabályozásra került a kapcsolattartás is.

Az anya a házasság felbontását követően az édesanyjához költözött, aki segítette őt a gyermek gondozásában, nevelésében, azonban az anya 2010-ben elhalálozott. A kiskorú gyermeket ezután a gyámhivatal engedélyével a nagyszülő a családba fogadta, aki 2013. decemberében kérte a gyámhatóságtól a gyermek nála történő ideiglenes hatályú elhelyezését, gyámul való kirendelését, és indítványozta a gyermekelhelyezés megváltoztatása iránti per elindítását.

A gyámhivatal, mint felperes a bírósághoz 2014. március 24. napján érkezett és az apa, mint I.r. alperes, illetve az anyai nagymama, mint II.r. alperes ellen előterjesztett keresetlevelében kérte, hogy a bíróság az akkor már 16 éves gyermeket a II.r. alperesnél helyezze el, és kötelezze az I.r. alperest gyermektartásdíj megfizetésére.

A bíróság által feltárt tényállás szerint az I.r. alperes egészségi állapota az utóbbi időben erősen megromlott, gyakran szorul kórházi kezelésre. Évek óta rokkant nyugdíjas, a szüleivel él együtt, jövedelme a nyugdíja, vagyona egy telek. Az I.r. alperes fizeti a korábban megállapított gyermektartásdíjat a II.r. alperes részére. A II.r. alperes munkanélküli, ellátásban nem részesül, a vele egy háztartásában élő fia nyújt anyagi segítséget az unoka nevelésében. Az ingatlanán tavasztól-őszig konyhakerti növényeket, gyümölcsöket termel saját felhasználásra, saját tulajdonú lakása régi, de bútorozott, villany, gáz, víz be van vezetve. A 16 éves fiú szakmát tanul, tanulmányi eredménye képességének megfelelő.

A bíróság az első tárgyaláson meghallgatta az alpereseket: az I.r. alperes nem ellenezte a kereset teljesítését, a II.r. alperes maga is kérte a gyermek nála történő elhelyezését. A gyermek egyéb

⁷⁷ Nyíregyházi Járásbíróság 31.P.22.297/2014. számú ügye

*érdekelteként szintén meghallgatásra került, aki maga is kérte, hogy a nagymamájánál lakhasson. A bíróság végül a keresetlevélnek megfelelően döntött.*⁷⁸

Ezen utóbbi jogeset kapcsán megjegyezendő, hogy bár jövedelmi, vagyoni helyzetét tekintve a kiskorú gyermek teljes körű ellátására, nevelésére egyik fél sem volt a másiknál kedvezőbb helyzetben, azonban az ítéldőképessége birtokában lévő gyermek véleményét is megfelelő súllyal értékelve és figyelembe véve a bíróság a felperes keresetét túlnyomórészt megalapozottnak találta.

Jelenleg a bíróság a szülői felügyeleti jog rendezése során kétféle döntést hozhat: az egyik, amikor a szülői felügyeleti jog teljes körű gyakorlását az egyik szülőnek adja. Ebben az esetben a másik szülő a felügyeleti jogokat nem gyakorolhatja, azonban a gyermek sorsát érintő lényeges kérdésekben együttdöntési joga van. A bíróság másik döntése az lehet, amikor a bíróság meghatározza, hogy az egyes jogokat és kötelezettségeket melyik szülő milyen módon gyakorolja. A bírói döntés azonban - megállapodás hiányában - nem vonatkozhat közös szülői felügyelet elrendelésére, ugyanis ez a szülők közötti együttműködés olyan fokát kívánja meg, amely csak a szülők egyetértése esetén valósítható meg.⁷⁹

Összegezve tehát: a bíróság - a szülők megállapodása hiányában - vagy kizárólagos jogkört telepít az egyik szülőhöz, vagy megosztja a szülői felügyeleti jogkört a szülők között. Közös szülői felügyeletet csak erre irányuló egyezség jóváhagyásával rendelhet el, de ezt is csak a törvény által megkívánt feltételek megléte esetén.

Itt jegyezendő meg, hogy a korábbi szabályozás értelmében, ha a bíróság a közös szülői felügyeletet megszüntette, mert a közös szülői felügyelet gyakorlása során a szülők már nem tudtak együttműködni, ettől kezdődően annak a szülőnek a szülői felügyelete, akinek gyermeke a különélő másik szülőnél volt elhelyezve – a gyermek sorsát érintő lényeges kérdések kivételével -, szünetelt.⁸⁰ Ezt a szabályt a Csjk. akként finomította, hogy kizárólagos szülői felügyeleti jog fennállása esetén a különélő szülő szülői felügyeleti joga nem szünetel, hanem „csak” nem gyakorolhatja azt a gyermek sorsát érintő lényeges kérdések kivételével.⁸¹ Ennek a változtatásnak a jogpolitikai indoka elsősorban az volt, hogy a szünetelés szó enyhén „pejoratív” tartalmat hordozott azon szülő vonatkozásában, aki ténylegesen nem gondozta, nevelte a gyermekét. Tartalmát tekintve a szülői felügyeleti jog szünetelésének kiemelése jelen szakasznál indokolatlannak tűnt, ugyanis ebben az esetben nem arról van szó, hogy a szülő (átmenetileg) miért nem képes vagy nem méltó a felügyeleti jogai gyakorlására. Jelen szakasz egyértelműen rögzíti, hogy a kizárólagos szülői

⁷⁸ Nyíregyházi Járásbíróság 31.P.20.897/2014. számú ügye
⁷⁹ DR. KÖRÖS, ...*A szülői felügyelet III. fejezet, i.m. 2-4. o.*
⁸⁰ A 12/1995. (VI. 22.) IM rendelet 2.§
⁸¹ Ptk. 4:168.§ (1) bekezdés

felügyeleti jogkör gyakorlásának melyek a következményei, ami mellett szükségtelen volt a szünetelés fogalmának a beiktatása is.⁸²

A szülői felügyeleti jog szünetelését egyébként a gyermekelhelyezéssel kapcsolatban említi az új törvény; mely szerint, ha a gyermeket 3. személynél helyezik el, akkor ebben az esetben ezt a személyt gyámul kell kirendelni. A gyermekelhelyezés hatálya alatt pedig a szülő szülői felügyeleti joga szünetel. Itt tehát konkrétan, a szülői felügyeleti jog 3. személyre történő telepítésének következményeként rögzíti a törvény mindkét szülő felügyeleti jogának szünetelését.

Megosztott szülői felügyeleti jogkör esetén a jelenlegi szabályozás értelmében a bíróság dönthet úgy is, hogy a gyermektől különélő szülőt jogosítja fel a gyermek gondozásával, nevelésével összefüggő egyes feladatok ellátására, vagy kivételesen a vagyonkezelés és a gyermek vagyoni ügyeiben a törvényes képviselő teljes körű vagy részleges gyakorlására.⁸³

A gyakorlatban erre csak akkor kerülhet sor, ha a szülő ezen részjogosítványok gyakorlására képes, és azt vállalja is. Ilyenkor a külön élő szülő a tevékenységéről a szülői felügyeletet egyébként gyakorló szülőt tájékoztatni köteles.⁸⁴

De a gyermek érdekében a bíróság úgy is dönthet, hogy a különélő szülő (a gyermek sorsát érintő valamely lényeges kérdésben való) együttdöntési jogát korlátozza vagy megvonja.⁸⁵ Lényegében ez a törvényi rendelkezés a korábbi szabályozást követi azzal az eltéréssel, hogy a különélő szülő szülői felügyeleti jogának szünetelését (a korábban kifejtett indokok alapján) mellőzi. Erre a lehetőségre a gyakorlatban eddig is csak ritkán és kivételes esetben került sor, elsősorban akkor, amikor a szülő az együttdöntési jogát arra használta fel, hogy a gyermeket ténylegesen gondozó másik szülővel konfrontálódhasson, a vele való együttműködést ellehetetleníthesse.

A szülői felügyeleti jog rendezése iránti perekről általában

I. A szülői felügyeleti jog gyakorlásának rendezése körében a bíróság elsősorban azt mérlegeli, hogy a gyermek testi, lelki, értelmi fejlődése miképp biztosítható a legkedvezőbben, vagyis, hogy ez a feltétel, melyik szülőnél érvényesül hangsúlyosabban. A Csjk. a korábbi szabályozáshoz képest rugalmasabb mérlegelést, a felek életviszonyainak, igényeinek, lehetőségeinek fokozottabb figyelembevételét teszi lehetővé ennek a kérdésnek az eldöntése során. A bírósági döntés elsődleges szempontja itt is a gyermek mindenekfelett álló érdeke, annak megítélése, hogy a gyermek testi, szellemi és erkölcsi fejlődése miként biztosítható a legkedvezőbben.⁸⁶ Ezt mindig az

⁸² DR. KÖRÖS, ... *A szülői felügyelet III. fejezet, i.m. 4. o.*

⁸³ Ptk. 4:168.§ (2) bekezdés

⁸⁴ Ptk. 4:176.§

⁸⁵ Ptk. 4:168.§ (2) bekezdés

⁸⁶ Ptk. 4:167.§ (2) bekezdése

adott helyzethez képest kell megítélni, van úgy, amikor pl. több lehetséges rossz megoldás közül a legkisebb rossz választása a helyes döntés.⁸⁷

Az ilyen jellegű perek lefolytatása során a bíróságnak - elháríthatatlan akadály esetét kivéve - mindkét szülőt meg kell hallgatnia. Indokolt esetben, vagy ha azt a gyermek maga kéri, közvetlenül vagy szakértő útján meg kell hallgatnia a gyermeket is. Ha a gyermek a tizennegyedik életévét betöltötte, szülői felügyeletére és elhelyezésére vonatkozó döntés csak az egyetértésével hozható, kivéve, ha a gyermek választása a fejlődését veszélyezteti.⁸⁸

A korábbi szabályozáshoz hasonlóan jelenleg is garanciális szabályként érvényesül, hogy a bíróságnak a döntése meghozatala előtt meg kell hallgatnia mindkét szülőt, illetve a gyermeket. Bár a Csjk. nem rögzíti, álláspontom szerint ugyanúgy követendő gyakorlat a Csjt. által biztosított azon lehetőség, hogy a bíróság a szülők nyilatkozata alapján is tájékozódhasson a gyermek álláspontjáról, vagyis arról az óhajáról, hogy melyik szülőnél szeretne maradni.⁸⁹ Mint ahogyan továbbra is érvényesülhet az a megengedő szabály, hogy a bíróságnak a gyermek közvetlen meghallgatásáról való döntése során nemcsak a gyermek életkorára, hanem – amennyiben arra a per adataiból következtetni lehet – érettségére is figyelemmel kell lennie.⁹⁰

Ahhoz, hogy a bíróság megalapozott döntést tudjon hozni, széleskörű bizonyítás lefolytatására (tanúk meghallgatása, környezettanulmány, szakvélemény beszerzése, gyermek véleményének a megismerése) van szükség. Az így beszerzett bizonyítékok alapján kerülhet csak olyan helyzetbe a bíróság, hogy megítélhesse, melyik szülő alkalmas a gyermek kiegyensúlyozott nevelésére, melyiküknél biztosított legkedvezőbben a gyermek testi, lelki, erkölcsi fejlődése. Ha a szülői felügyeleti jog megosztása ugyan mindkét szülő alkalmassága folytán megalapozott lenne, azonban a bíróság mégis kizárólagosan csak az egyik szülőt jogosítja fel, a döntést annak a szem előtt tartásával kell meghoznia, hogy a felügyeleti jog teljes körű gyakorlása nem a másik szülővel szemben alkalmazott szankció, hanem az eset összes körülményét figyelembe véve a gyermek érdekét leginkább szolgáló megoldás.

A bíróság - akár gyermekelhelyezésről, akár szülői felügyelet gyakorlásának rendezéséről is legyen szó - az eljárása során az alábbi szempontokat kell, hogy értékelje: a szülők és a gyermek lakás-és életkörülményei, a család együttélésének megghiúsulásáért való kölcsönös felelősség, a szülő nevelésre való alkalmassága, a személyi állandóság, a gyermek érzelmi kötődése, a gyermek saját elhelyezésére vonatkozó kívánsága, a testvérek lehetőség szerinti együttes elhelyezése.⁹¹

⁸⁷ DR. KÖRÖS, ...*A szülői felügyelet III. fejezet, i.m. 2. o.*

⁸⁸ Ptk. 4:171.§ (4) bekezdés

⁸⁹ Csjt. 74.§ utolsó mondat

⁹⁰ A 12/1995. (VI. 22.) IM rendelet 3.§

⁹¹ BH.2000. 451

Figyelemmel kell lennie a döntéshozatal során arra a tényre is, hogy csecsemő-és bölcsődés korú gyermek anyától való elszakítása, és apánál, illetve annak házastársánál történő elhelyezése csak a családi kötelék, családban történő nevelkedés elvének érvényesülése céljából nem megengedhető, főleg úgy, hogy az anya a gyermek nevelésére személyiségjegyei alapján is alkalmas.⁹² Tekintettel kell lennie továbbá arra is, hogy előrébbvaló a gyermek hosszú távú érdeke a kialakult helyzetből (különválás, költözés, óvoda-és iskolaváltás) adódóan várható, átmeneti és leküzdhető nehézségekkel szemben.⁹³

Megfelelő súllyal kell értékelni továbbá, a keresőtevékenységet folytató szülő javára az otthon, a gyermek foglalkozásával eltöltött időt. Ugyanakkor nem szabad túlértékelni az otthonlévő (háztartásbeli) szülő vonatkozásában azt a tény, hogy a gyermekkel ténylegesen több időt tölt, mint a másik szülő. Ugyanis nem csupán a gyerekekkel eltöltött idő függvénye, hogy a gyermek nevelésében ki vállal nagyobb szerepet, továbbá a gyermek nevelése nyilvánvalóan nem merül ki a gyermek gondozásában, az ehhez kapcsolódó háztartási tevékenységben, hanem annál minőségében jelentősebb tevékenység, amelyben mindkét szülő sajátos szereppel bír.⁹⁴

II. A szülői felügyelet gyakorlásának megváltoztatása során a bíróság jelenleg is azt vizsgálja, hogy azok a körülmények, amelyeken a szülők megállapodása vagy a bíróság döntése alapult, utóbb lényegesen módosultak és a megváltoztatás a gyermek érdekében áll.⁹⁵ A gyermekelhelyezés (jelenleg a szülői felügyelet gyakorlásának) megváltoztatása iránt indított perben a bíróságnak a tényállás teljes körű felderítésére hivatalból is le kell folytatnia a szükséges bizonyítást.⁹⁶ Nem mellőzhető tehát az ügyben korábban folyamatban volt peres iratok áttanulmányozása sem, az ott rögzített tényállás és jogi következtetés „felülvizsgálata” alapkövetelmény továbbra is az újonnan lefolytatott bizonyítási eljárás keretében.

A 2014. március 15. napja előtt lezárt gyermekelhelyezések megváltoztatására a jelenlegi szabályok szerint 2014. március 15. napjától kezdve a szülői felügyelet gyakorlásának megváltoztatása iránti peres eljárásokban kerülhet sor. A bírói gyakorlat még kevés ilyen jellegű döntést „produkált”, azonban álláspontom szerint a gyermekelhelyezés megváltoztatása körében kialakult korábbi bírói gyakorlat a jövőben is bátran „követhető”.

Így például a gyermek érdekére történő hivatkozáskor a bíróságnak azt kell vizsgálnia elsősorban, hogy a változást előidéző felróható magatartás miben nyilvánult meg. Nem minősül például olyan lényeges körülményváltozásnak a gyermek lakóhelyének utóbb történő megváltozása, amely a gyermek elhelyezésének (szülői felügyelet gyakorlásának) megváltoztatására adna alapot. Ugyanis bár a gyermek lakóhelyének megváltozásával a kapcsolattartás is „megnehezülhet”, azonban ezt a

⁹² BH.2002. 273

⁹³ BH.2004. 114

⁹⁴ EBH.2010. 2251

⁹⁵ Csjt. 72/A.§ (2) bekezdés

⁹⁶ BDT.2001. 384

körülményváltozást nem lehet minden esetben olyan lényeges változásnak tekinteni, amely megalapozná a gyermek korábbi elhelyezésének megváltoztatását.⁹⁷

Álláspontom szerint azonban, ha a gyermek lakóhelyének megváltoztatása minden kellő indok nélkül történt, csak azért, hogy ezzel a másik szülő kapcsolattartása ellehetetlenüljön, az már értékelhető a gyermeket ténylegesen gondozó szülő terhére, amely a nevelési alkalmasságát is megkérdőjelezheti. Megítélésem szerint azonban még ez a körülmény-változás sem elegendő ahhoz, hogy a gyermek elhelyezése, illetve a szülői felügyelet gyakorlásának rendezése, vagy megváltoztatása legyen indokolt. A szülő ilyesfajta magatartását azonban szankcionálni kell, ami akár a kapcsolattartás újabb rendezését is maga után vonhatja.

Ha a szülő felróható magatartása még nem veszélyezteti a gyermek egészséges fejlődését, az állandóság követelményét szem előtt tartva, szükségtelen a szülői felügyeleti jog gyakorlásának rendezése / megváltoztatása.

Az ítélkezési gyakorlat egységes abban is, hogy a szülő a nevelésre való alkalmasságát a folyamatosan tanúsított felelősségérzetével, önfeláldozó szeretetével, a gyermek életét irányító megfelelő magatartásával juttatja kifejezésre.

Lényeges körülménynek számít a gyermek érzelmi kötődése is, amelyet a bíróságnak megfelelő súllyal, az eset összes körülményeinek mérlegelésével kell figyelembe venni. Ha tehát a gyermeket nevelő, gondozó szülő mindent megtett a zavartalan kapcsolattartásért, a gyermek kiegyensúlyozott fejlődéséért, akkor a különélő szülő részéről történt pozitív - akár magatartásbeli, akár jövedelmi-anyagi - változás sem adhat alapot a jövőben sem a szülői felügyeleti jog gyakorlásának megváltoztatására. Következetes a bírói gyakorlat abban is, hogy ilyenkor az eset összes körülményét mérlegelve kell abban állást foglalni, hogy a bekövetkezett változások a gyermek érdekeire miként hatnak. Így pl. egy kisgyermek aktuális érzelmi változása, az állandóság folyamatos meglétével és a fejlődése veszélyeztettségének hiánya esetén nem minősülhet olyan súlyúnak, amely alapján a gyermekelhelyezés megváltoztatása lenne indokolt.⁹⁸ Ugyanakkor, ha a 14. életévét betöltött gyermek a meghallgatása során úgy nyilatkozik, hogy a korábbi elhelyezés (a szülővel való kapcsolat nagymértékű megromlása következtében) már nem szolgálja az érdekét, a másik szülővel akar együtt élni, és kétséget kizáróan bizonyított, hogy a különélő szülő a nevelésére alkalmas, akkor indokolt lehet a gyermekelhelyezés megváltoztatása, illetve a szülői felügyeleti jog gyakorlásának újbóli rendezése.⁹⁹

A korábbi szabályozáshoz képest a szülői felügyelet gyakorlásának megváltoztatása körében új momentum az a szabály, mely szerint nem hivatkozhat a körülmények megváltozása folytán a

⁹⁷ BH.2001. 123

⁹⁸ BH.2000. 205

⁹⁹ BH.2001. 432

gyermek érdekére az a szülő, aki a változást felróható magatartásával maga idézte elő, így különösen, ha a gyermeket jogosulatlanul vette magához vagy tartja magánál.¹⁰⁰ Ezt a bírói gyakorlat által kialakított szabályt azonban nem szabad túlságosan szűk keretek között értelmezni, ugyanis a bíróságnak ilyen esetekben is meg kell vizsgálni, hogy pl. a jogellenes (felróható) magatartás nem-e veszélyhelyzet elhárítása céljából történt-e, vagy, hogy a jogellenes magánál tartás esetleg a 14. életévét betöltött gyermek saját akarat-elhatározásának a következménye-e.

A gyermek meghallgatása a szülői felügyeleti jog rendezése iránti perekben

A gyermek meghallgatásának európai gyakorlata

A Gyermekek jogairól szóló, New Yorkban, 1989. november 20-án kelt Egyezményt kihirdető 1991. évi LXIV. törvény 12. cikke rögzíti, hogy *„az Egyezményben részes államok az ítélőképessége birtokában lévő gyermek számára biztosítják azt a jogot, hogy minden őt érintő kérdésben szabadon kinyilváníthassa véleményét; a gyermek véleményét, figyelemmel a korára és érettségi fokára, kellően tekintetbe kell venni. Ebből a célból nevezetesen lehetőséget kell adni a gyermeknek arra, hogy bármely olyan bírói vagy közigazgatási eljárásban, amelyben érdekelt, közvetlenül vagy képviselője, illetve arra alkalmas szerv útján, a hazai jogszabályokban foglalt eljárási szabályoknak megfelelően meghallgassák.”*

A házassági ügyekben és a szülői felelősségre vonatkozó eljárásokban a joghatóságról, valamint a határozatok elismeréséről és végrehajtásáról szóló, az Európai Tanácsnak a 2003. november 27-én kelt 2201/2003/EK Rendelete 11. cikkének (2) bekezdése szerint *„az 1980. évi Hágai Egyezmény 12. és 13. cikkének alkalmazásakor biztosítani kell, hogy a gyermek lehetőséget kapjon az eljárások során történő meghallgatásra, kivéve ha ez a gyermek életkora vagy érettségi szintje miatt nem tűnik célszerűnek.”*

Ugyanezen rendelet 23. cikkének b) pontja a fenti szabály maradéktalan érvényesülését igyekszik biztosítani, amikor kimondja, hogy *„ha - a sürgős eseteket kivéve - a határozatot úgy hozták meg, hogy nem adtak lehetőséget a gyermek meghallgatására, megsértve ezzel annak a tagállamnak az eljárási alapelveit, ahol az elismerést kérik, akkor a szülői felelősségére vonatkozó határozat nem ismerhető el.”*

Az egyes európai államokban a fenti garanciális szabályok a következőképpen érvényesülnek:

1. Németországban a német polgári perrendtartás és az Alkotmány kötelezővé teszi a gyermekelhelyezési perekben a kiskorú gyermek meghallgatását, amennyiben a gyermek már beszélni tud. A gyermek meghallgatásának kötelezővé tétele mellett a jogalkotó a tárgyi feltételek meglétét is megköveteli, nevezetesen, hogy a gyermek meghallgatására a

¹⁰⁰

Ptk. 4:170.§ (1) bekezdés

tárgyalóteremtől, illetve a bírói dolgozószobától eltérően gyermekszobához hasonlító környezetben kell, hogy sor kerüljön. Mindezek mellett a bírók külön képzést is kapnak annak érdekében, hogy szakértői szinten tudjanak a gyermekekkel szót érteni.¹⁰¹

2. Olaszországban - törvényi szinten rendezve - a szülők különválásakor folytatott eljárásokban kötelező a kiskorú gyermek meghallgatása, azonban a jogalkotó az ehhez szükséges feltételek megteremtését már nem rendezi.
3. Franciaországban a polgári perrendtartás és polgári törvénykönyv szintén kötelezően rendelkezik a kiskorú gyermek meghallgatásáról az őt érintő eljárásokban. Rögzíti, hogy a meghallgatásra sor kerülhet a gyermek kérelmére is, azonban a véleménye a bírót nem köti. Kiemeli, hogy a meghallgatással a gyermek nem válik peres féllé, az érdemi határozat ellen jogorvoslattal nem élhet.
4. Nagy-Britanniában a fenti gyakorlattal szemben azonban a családjogi perekben tilos a kiskorú gyermek személyes meghallgatása, meghallgatásukra csak szakértő útján kerülhet sor. Ez a szabályozás a common law egyik alapelvéből következik, mely szerint a bíró semmiféle bizonyítást nem rendelhet el hivatalból, még családjogi perekben sem. A bíró feladata ugyanis az angol-szász jogrendszerben az, hogy az eljárás során beszerzett bizonyítékokat a felek megismerhessék, azokra előtte véleményt nyilváníthassanak.¹⁰²

A fenti európai gyakorlat megismerése azért is célszerű, mert napjainkban egyre több a határon átnyúló családjogi vita, amelynek rendezése során nem árt, ha a bíróság előzetesen tájékozódik arról, hogy az érintett külföldi államban mi az irányadó a kiskorú gyermek meghallgatását illetően. Nem egyszer előfordult ugyanis, hogy pl. a német vagy az osztrák bíróság megtagadta egy másik tagállamban hozott gyermekelhelyezési döntés végrehajtását, mert a döntés meghozatala előtt nem hallgatták meg a gyermeket.¹⁰³

A gyermek meghallgatásának hazai gyakorlata

A magyar szabályozás (mind a korábbi, mind a jelenlegi) e kérdésben a német és az angol modell között foglal helyet. A magyar családjogi szabályozás egységes abban, hogy a gyermeket érintő elhelyezési, szülői felügyelet gyakorlásának rendezése iránti perekben a bíróságnak meg kell hallgatni az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket. Ha pedig a gyermek betöltötte a 14. életévét, döntés kizárólag az egyetértésével hozható.

A hatályos szabályozás egyértelművé teszi az ítélőképessége birtokában lévő gyermek kötelező meghallgatását. Álláspontom szerint azonban nemcsak az életkortól függ annak a megítélése, hogy a

¹⁰¹ DR. BUCSI Ágnes, *A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban - egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban I. rész*, Családi Jog 2011. június, IX. évfolyam, 2. szám, 17.o.

¹⁰² DR. BUCSI, *i.m.* 18.o.

¹⁰³ DR. BUCSI, *i.m.* 18.o.

gyermeket a bíróság közvetlenül, vagy szakértő útján hallgassa meg. Ez a különbségtétel függhet attól is, hogy a gyermek mennyire zárkózott, mennyire kelt benne félelmet a bírósági légkör, mennyire viselte meg a szülők különválása...stb.

Ugyanakkor az is egyértelmű, hogy a 14. életévét betöltött gyermek vonatkozásában döntés csak az ő egyetértésével hozható. Itt viszont mérlegelni kell mindenképp, hogy a gyermek döntése a fejlődését nem veszélyezteti-e. Amennyiben ugyanis a döntése nem szolgálja az érdekét, a bíróság a gyermek véleményét nem veheti alapul a döntéshozatala során. Természetesen itt is széleskörű bizonyítás lefolytatása szükséges annak megállapítása végett, hogy a gyermek döntése megfelel-e az érdekeinek. A tényfeltárás során pl. vizsgálni kell, hogy a gyermek annál a szülőnél, akinél tartózkodik, esetleg jogellenesen van-e? Ha igen, akkor a miértre kell választ adni. Vizsgálandó a szülőnek a gyermekre gyakorolt befolyásolása, a másik szülő ellen történő nevelése is, illetve a gyermek megszokott környezettől való elidegenedésének oka is.¹⁰⁴ Mindezen körülmények feltárása után tud csak a bíróság olyan döntést hozni, ami nem ellentétes a gyermek érdekével.

És most lássunk néhány gyakorlati példát a Nyíregyházi Járásbíróság jogerősen lezárt családjogi ügyeiből.

Az ügyek áttanulmányozását megelőzően azt a rövid tájékoztatást kaptam, hogy nálunk az általános bírói gyakorlat az, hogy a 14. életévét be nem töltött gyermeket közvetve, szakértő útján, míg a 14. életévét betöltött gyermeket közvetlenül hallgatja meg a bíróság az őt érintő családjogi perekben. Természetesen, mint minden főszabály alól, nálunk is vannak kivételek. Előfordulhatnak ugyanis olyan ügyek, amelyekben a bíróság 10, 13 éves gyermekek közvetlen meghallgatásáról döntött. Ez a gyakorlat egyáltalán nem ellentétes az országos gyakorlattal, hiszen amikor a bíróság a gyermek közvetlen meghallgatásáról dönt, elsősorban az érettségére, nem pedig az életkorára van figyelemmel. Miután a magyar polgári perrendtartás a szabad bizonyítási rendszert hirdeti, melyben a bizonyítékok szabadon mérlegelhetők, ezért egy gyermek meghallgatása nemcsak arra vonatkozóan szolgáltat adatot, hogy melyik szülőnél szeretne élni, hanem az érdemi döntéshez szükséges egyéb körülmények tisztázására is lehetőséget adhat. Ebből következik az, hogy a gyermek bíróság által történő meghallgatásának nem feltétele bizonyos életkornak a betöltése.¹⁰⁵

1. A gyermek meghallgatására elsősorban akkor kerül sor, ha a felek azt indítványozzák, vagy a bíróság azt szükségesnek tartja. Azokban az ügyekben, amelyekben a peres felek egyezséget kívánnak kötni, a gyermek elhelyezésére, a szülői felügyelet gyakorlására vonatkozóan is egyértelmű megállapodás van közöttük, a gyermek meghallgatására nem kerül sor. Ilyenkor a bíróság a szülők nyilatkozata alapján tájékozódik a gyermek kívánságáról.

¹⁰⁴ BH.2002. 439

¹⁰⁵ BH.2000. 451

Vannak azonban olyan esetek is, amikor hiába az egyezség megkötésére irányuló szándék, a bíróság a felek meghallgatása után mégis úgy dönt, hogy meghallgatja a gyermeket is. Ez akkor merülhet fel, ha pl. az alperes úgy nyilatkozik, hogy nem ellenzi a gyermek felperesnél történő elhelyezését, amennyiben ez a gyermek kívánsága is. Ez történt a következő ügyben is:

A 2014. január hónapban érkezett keresetlevelében a felperes többek között azt kérte a bíróságtól, hogy az élettársi kapcsolatából 2001. és 2004. évben született gyermekeit a bíróság nála helyezze el.

Az első tárgyaláson a bíróság meghallgatta a feleket, ahol a felperes a keresetlevelét változatlanul fenntartotta, az alperes azonban úgy nyilatkozott, hogy döntsék el a gyerekek, melyik szülővel akarnak élni, ő ezt a döntést tudomásul fogja venni.

A második tárgyaláson a bíróság a 10 és 13 éves gyermeket külön-külön közvetlenül meghallgatta a szülők távollétében, ahol mindkét gyermek elmondta, hogy az édesanyjukkal szeretnének lakni. A 10 éves kislány még hozzátette, hogy ezt a döntést a testvérével közösen beszélték meg, döntésükről a szülőknek nem szóltak.

Ezt követően a bíróság 2014. június hónapban a felperesi kérelemnek megfelelően az egyezséget jóváhagyta, a kiskorú gyermekek feletti szülői felügyeleti jog teljes körű gyakorlására pedig a felperest jogosította fel.106

Ez az eset jól példázza, hogy bár egyik fél oldalán sem merült fel olyan veszélyeztető tényező, amely szakértői bizonyítást tett volna szükségessé, azonban annak eldöntéséhez, hogy a gyerekek melyik szülőhöz kerüljenek, miután az apa az elhelyezés kérdésében nem teljesen értett egyet, szükséges volt a gyermekek közvetlen meghallgatása. Ebből az esetből is kitűnik, hogy a bíróság itt nem elsősorban a gyermekek életkorára, hanem az ítélőképességükre volt figyelemmel, amikor a közvetlen meghallgatásukat elrendelte.

2. Azokban az ügyekben, ahol a felek között nincs megegyezés a szülői felügyeleti jogok gyakorlásának, a gyermek nevelésének, gondozásának további módját illetően, ott a gyermek meghallgatása „alapkövetelmény”. A gyermek meghallgatására a legtöbb esetben akkor is sor kerül, ha a bíróság egyéb iratok beszerzése felől intézkedik, illetve tanú meghallgatásokat foganatosít.

Ez történt a következő gyermekelhelyezés megváltoztatása iránti perben is:

A bíróság által 2001. december hónapban jóváhagyott egyezség értelmében a felek közötti élettársi kapcsolatból 2000. évben született gyermek a felperesi anyánál került elhelyezésre.

Ezt követően az apa 2013. március hónapban keresettel fordult a bírósághoz, melyben kérte a korábbi gyermekelhelyezés megváltoztatását, és a gyermek nála történő elhelyezését. Indokként a gyermek átlag alatti iskolai teljesítményét jelölte meg, holott a gyermek a jó képességeinek köszönhetően jobb eredményeket is el tudna érni. A gond az álláspontja szerint az, hogy az anya nem foglalkozik eleget a gyerekekkel, nem ül le vele tanulni, gyenge képességű tanulónak „könnyvelte el”. Előadta továbbá, hogy ő és az édesanyja sokat tanul a gyerekekkel, aminek a következtében mindig jobb osztályzatokat szokott kapni.

A bíróság a felek meghallgatásán túl az eljárás során beszerezte a volt iskola gyerekről készült jellemzését, pedagógiai szakvéleményeket, bizonyítványokat, értékelő naplót, mindkét szülő háztartásában készült környezettanulmányt. A dokumentumok alapján megállapítható volt, hogy a gyermek szélsőséges magatartást tanúsít, órai munkára nehezen bírható, azonban jó képességű gyermek, akit a társai szeretnek. A felnőttekkel szemben zárkózott, önbizalma hiányzik. A gyermek ép intellektusú, IQ szintje átlagos, viszont nyelvi-helyesírási, figyelem koncentrációs nehézségekkel küzd, olvasásban, matematikában gyenge.

A bíróság ezt követően a felek, illetve tanúk (osztályfőnök, pedagógus, hozzátartozó) meghallgatása után felperesi kérelemre szakértői bizonyítást rendelt el. Az igazságügyi pszichológus szakértő megvizsgálta mindkét szülőt és a gyermeket. Álláspontja mindkét szülő azonosult a szerepével, mindketten tisztában vannak a gyermeknevelés felelősségével, mindketten alkalmasak a gyermek nevelésére. A gyermek mindkét szülőjéhez erősen kötődik, jól érzi magát az anya nevelésében, nem vágyódik el onnan, de az édesapja törődését fokozottan igényli. Negatív befolyásolás egyik szülő részéről sem tapasztalható, mindkét szülő képes a tanulás során segítséget nyújtani. A szakvélemény kitért arra is, hogy az anya részéről nem talált semmilyen veszélyeztető tényezőt, a gyermek személyisége nem károsodott. Az elhelyezés megváltoztatása szerint nem indokolt, viszont javasolta a kapcsolattartás szélesebb időtartamban (a hétközi láthatások beiktatásával) való megállapítását.

A szakvéleményre figyelemmel a felek között a kapcsolattartás megváltoztatása tárgyában egyezség született, míg a felperes a többi pontban elállt a keresetétől.¹⁰⁷

Ezen ügy kapcsán megjegyezendő, hogy bár a gyermek életkora (13 éves) és ítélőképessége folytán alkalmas lett volna a bíróság előtti meghallgatásra, azonban erre mégsem került sor. A bíróság itt ugyanis azokra a lélektani hatásokra volt kíváncsi, amelyek a gyenge tanulmányi eredmény mögött álltak. Arról kért tájékoztatást, hogy a gyermek értelmi fejlődését a korábbi elhelyezés veszélyezteti-e, azaz van-e károsító, hátrányosan befolyásoló alperesi magatartás (elhanyagolás, nem törődés), amelynek kiküszöbölésével a gyermek iskolai teljesítménye javítható. Miután a

¹⁰⁷

Nyíregyházi Járásbíróság 31.P.20.736/2013. számú ügye

szakvélemény ilyen veszélyeztető tényezőt az alperes oldalán nem tárt fel, ezért a gyermekelhelyezés megváltoztatása nem lett volna indokolt. Valószínűleg a bíróság a felek egyezsége nélkül is elutasította volna a keresetet, mivel a gyermekelhelyezés alapjául szolgáló körülményekben nem történt olyan lényeges változás, ami gyermekelhelyezés megváltoztatását indokolta volna.

3. Sajnos azonban előfordulnak olyan esetek is, ahol a szülők közötti konfliktus miatt, az egymással vívott csatározás során a gyermek érdeke háttérbe szorul. Vagy azért, mert egyáltalán nem figyelnek rá, annyira leköti őket a „háborúztatás”, vagy éppen azért, mert a gyereket tolják ki a csataterre, szembesítve azzal, hogy apa, vagy anya miért nem jó. Ezzel a magatartásukkal, ha burkoltan is, de igyekeznek a gyermeket választás elé állítani, a döntését érzelmileg befolyásolni. Ilyen esetekben pláne, hogy a főszabály kell, hogy érvényesüljön a gyermek meghallgatását illetően. A gyermek meghallgatására az ilyen ügyekben (bontó okos házasság felbontása, vitás gyermekelhelyezési perek) szinte kivétel nélkül szakértő által kerül sor. Itt a bíróságnak ugyanis már nemcsak arról kell döntenie, hogy a gyermek kivel szeretne élni, hanem arról is, hogy melyik szülő alkalmas a nevelésre, melyiküknél biztosított a gyermek fejlődése a legkedvezőbbben.

Lássunk erre is egy példát:

Egy házassági bontóperben (2009. évben indul, de az első tárgyalás csak 2010. május hónapban került kitűzésre), már az eljárás kezdetén rendelkezésre álló beadványokból kitűnt, hogy a felek között még a minimális egyetértés sincs meg a gyermekek sorsát illetően.

Az ügy előzményéhez hozzátartozott, hogy a peres felek házasságából 1997. évben született kislány és 2000. évben született kisfiú az alperesi anya közös lakásból való elköltözését követően 2009. nyaratól a védelembevétel keretében előbb csak alapellátással (családgondozás), majd 2009. decemberétől ideiglenes (lakásotthonban való) elhelyezéssel állami gondoskodásba került. Az anya a gyermekeket csak minimális szinten látogatta. Az apa a kapcsolattartást szorosabban tartotta a gyermekeivel, rendszeresen látogatta őket ételt vitt nekik, kimosta a ruháikat, azonban a családgondozóval nem tudott együttműködni. Az anya „passzív” viselkedése a lakás és a jövedelmi, anyagi problémáiból, egyéb támogatás, segítség hiányából fakadt. 2010. júniusában a ideiglenes hatályú elhelyezés megszűnt, ettől kezdve gyerekek hol az egyik, hol a másik szülőnél tartózkodtak, a helyzetük azonban fokozatosan romlott, ugyanis a szülők közötti konfliktus tovább erősödött. Miután az anya jövedelmi, anyagi helyzete továbbra sem tette lehetővé, hogy a gyermekekről gondoskodjon, az apa pedig néhány nap eltelte után mindig „besokalt”, pszichikailag képtelen volt a gyermekek hosszú távú nevelésére, gondozására, ezért a két gyermek 2010. szeptember hónaptól lakásotthonba került.

A bíróság az eljárás során több alkalommal is meghallgatta a feleket, továbbá a gyermekek vonatkozásában számos iratot kért be. A becsatolt gyámhivatali határozatok, családgondozói

feljegyzések, szakértői bizottság és a területi gyermekvédelmi központ véleményei, az általános iskolai jellemzések mind azt támasztották alá, hogy az állandó konfliktusok, a gyermekek előtt folyó viták, az apa és a gondozók közötti összeférhetetlenség, az apa szélsőséges érzelmi megnyilvánulásai a gyerekek irányában mindkét gyermeket megviselte pszichésen és fizikailag is. A kislány étvágytalansággal, sírógörcsrel, rosszzullétekkel küzdött, többször fenyegetőzött öngyilkossággal, gyermek pszichiátria, pszichológiai gondozottá vált. A kisfiú beilleszkedési zavarokkal, szorongással küzdött, nem volt képes alkalmazkodni a kialakult helyzethez, gyermek kardiológiai gondozott lett. Bár mindkét szülőhöz ragaszkodtak, ez a ragaszkodás az apa irányában inkább a megfélemlítettségén alapult.

A bíróság hivatalból szakértői bizonyítást is elrendelt, mégpedig két alkalommal. Az első szakvélemény 2010. november hónapban, a második szakértői vélemény 2012. április hónapban készült. Mindkét esetben sor került a szülők és a gyermekek meghallgatására. A szülők vonatkozásában a szakértő mindkét alkalommal kijelentette, hogy mindkettőjük konfliktuskezelési képessége gyenge, nehezen alkalmazkodnak az új helyzethez, és bár mindketten kötődnek a gyermekeikhez, ez a kötődés alacsony hőfokú. A gyermekek neveléséhez azonban egyikük sem rendelkezik a szükséges felelősségtudattal.

A gyermekekkel kapcsolatban a szakértő első alkalommal azt állapította meg, hogy az akkor 13 éves kislány inkább az apánál, míg a 10 éves kisfiú inkább az anyánál szeretett volna élni. A szakértő szerint azonban a kislányt nagyban befolyásolta az apja, egyértelmű kötődés viszont csak a testvérehez volt kimutatható. Mindkettőjük vonatkozásában láthatóak voltak a test, lelki veszélyeztetettség tünetei, a már fennálló személyiségkárosodás jegyei. A szakértő a nevelőszülőknél való elhelyezést javasolta.

A második alkalommal már csak a kisfiú szakértői meghallgatására került sor, miután a kislány 2011. november hónapban elhalálozott. Az akkor 12 éves kisfiút a testvére halála nagyon megviselte, még jobban bezárkózott. Az anyjától eltávolodott, és inkább az apjához kötődött, az apja élettársát és a vele egykorú gyermekét elfogadta. Érzelmileg továbbra is instabil személyiség volt, akinek elsősorban nyugalomra és biztonságra volt szüksége. A szakértő kitért az apa élettársára is, akivel kapcsolatban megállapításra került, hogy érzelmileg stabil, a gyerekneveléshez szükséges kellő felelősségtudattal rendelkező személy, akinek a segítségével az apa a kisfiú nevelésére alkalmas lehet.

Végül is a bíróság, miután a megkeresésére az illetékes gyámhatóság sem tudott olyan 3. személyt megnevezni, akinél a kiskorú gyermek elhelyezhető lett volna, ezért a 2. szakvéleményre és a kisfiú akaratára is figyelemmel (elsősorban a megszokott környezet állandóságára hivatkozással) a kisfiút az apánál helyezte el.¹⁰⁸

Ebből az ügyből konklúzióként vonható le, hogy a bíróság az elhelyezés során nem a gyermek aktuális állapotát, kötődését, hanem a hosszú távú érdekeit tartotta szem előtt, ami kivételesen egybe is esett. A szakvélemény szerint mindkét szülő alkalmatlan volt a gyermek nevelésére, azonban az apa környezetében volt olyan személy, akinek a segítségével képes lehet a gyermek gondozására, nevelésére. A gyermek hosszú távú érdekeit - a kiegyensúlyozott, biztonságos élet, a gyászfolyamat elindítása és a gyász feldolgozása - csak egy nyugodt, családi környezetben való nevelkedés biztosíthatta. Ezen érdekek szem előtt tartásával, körülmények mérlegelésével döntött úgy a bíróság, hogy a kisfiút az apjánál helyezi el, nem pedig állami nevelésbe adja.

A kapcsolattartás

A kapcsolattartás joga, a jogosultak köre, tartalma

A gyermeknek joga, hogy különélő szülőjével személyes és közvetlen kapcsolatot tartson fenn. A gyermeket nevelő szülő vagy más személy köteles a zavartalan kapcsolattartást biztosítani. A gyermekétől különélő szülő pedig jogosult és köteles gyermekével kapcsolatot tartani.¹⁰⁹

Az új Ptk. a kapcsolattartási jog tartalmát illetően nem hoz változtatást: mind a Csjt., mind a Csjk. a különélő szülővel való kapcsolattartás jogát elsődlegesen a gyermek jogaként rögzíti, egyúttal a különélő szülő legfontosabb jogaként és kötelelességeként szabályozza, míg a gyermeket ténylegesen gondozó szülő, más személy vonatkozásában kötelezettségként fogalmazza meg a kapcsolattartás zavartalan biztosítását.¹¹⁰

Mind a régi, mind a hatályos szabályozás egyetért abban, hogy annak a szülőnek is joga van a gyermekével kapcsolatot tartani, akinek a szülői felügyeleti joga szünetel. Kivételt csak az képez, amikor a szülő a gyermek vagy a gyermekkel közös háztartásban élő hozzátartozója sérelmére elkövetett cselekmény miatt elrendelt távoltartó határozat hatálya alatt áll. Ez a szabály a távoltartás valamennyi formájánál érvényesül. A Csjt. korábban részletezte, hogy az ideiglenes megelőző távoltartó határozat, megelőző távoltartó határozat, illetve ha gyermek sérelmére elkövetett cselekmény miatt a büntetőeljárásban elrendelhető távoltartás kényszerintézkedés hatálya alatt állt a szülő, akkor nem volt lehetősége kapcsolattartásra.¹¹¹

Kivételesen indokolt esetben, a gyermek érdekében azt a szülőt is fel lehet jogosítani a gyermekkel való kapcsolattartásra, akinek a szülői felügyeleti jogát a bíróság megszüntette, vagy aki hozzájárult gyermekének a másik szülő házastársa által történő örökbefogadásához, vagy akinek szülői felügyeleti joga a gyermek ismeretlen személy által történő örökbefogadásához adott

¹⁰⁹ Ptk. 4:178.§ (1)-(2) bekezdés

¹¹⁰ DR. KÖRÖS, ...*A szülői felügyelet III. fejezet, i.m. 7.o.*

¹¹¹ Csjt. 92.§ (2) bekezdés

hozzájárulásával vagy azért szűnt meg, mert a szülő a gyermeket - annak érdekében, hogy más nevelje fel, személyazonosságának feltárása nélkül - egészségügyi intézményben, arra kijelölt helyen hagyja, a gyermekért hat héten belül nem jelentkezik, és a gyermek örökbefogadására nem került sor. Ezekben az esetekben a szülői felügyeletet megszüntető bíróság vagy ha a gyermeket nevelésbe vették a gyámhatóság jogosult dönteni.¹¹² A gyámhivatal ebben az esetben azt vizsgálja, hogy a kapcsolattartás a gyermek fejlődését és családba való beilleszkedését nem veszélyezteti-e, és az a gyermek érdekében áll-e.¹¹³

Lényeges jogszabályi változás a régi szabályozáshoz képest, hogy amíg a Csjt. egyáltalán nem szólt a kapcsolattartásra jogosultakról, addig a Csjk. ezen körre vonatkozóan is ad szabályozást, igaz ugyan, hogy a gyermekvédelmi jogszabályok vonatkozó rendelkezéseinek törvényi szintre emelésével teszi ezt meg.

A kapcsolattartásra a szülön kívül ugyanis a nagyszülő, a testvér és - ha a szülő és a nagyszülő nem él vagy a kapcsolattartásban tartósan akadályozva van, vagy a kapcsolattartási jogát önhibájából nem gyakorolja a gyermek szülőjének testvére és szülőjének házastársa is jogosult. Ezek a személyek „feltétel nélkül” jogosultak kapcsolattartásra, és az ő jogosultságukat, még az sem érinti, ha az a házasság, amelyből az örökbe fogadott gyermek származik, a gyermek szülőjének halála folytán szűnt meg, és a házastárs a másik házastárs korábbi házasságából származó gyermekét fogadja örökbe.¹¹⁴

Megjegyezendő azonban, hogy a két nagyszülőpár kapcsolattartási joga egymástól független, mint ahogyan az is tény, hogy csak a különélő szülő jogosult minden második hétvégén két napos folyamatos (elvitel jogával történő) kapcsolattartásra. Mind az anyai, mind az apai nagyszülők önálló ügyfelek az általuk indított eljárásban, még ha ugyanarra a gyermekre (unokára) vonatkozóan is terjesztenek elő kapcsolattartás szabályozása iránti kérelmet, és az ügyek egyesítésre kerülnek. Kereshetőségi joguk kizárólag azzal kapcsolatban lehet, azaz az érdemi határozat azon részét vitathatják, amely rájuk vonatkozóan tartalmaz rendelkezést. A másik nagyszülői pár kapcsolattartásával összefüggésben kereshetőségi joguk nincs, annak sem a szűkítését, sem a bővítését nem kérhetik.¹¹⁵

Ugyanakkor a Csjk. a kapcsolattartásra „feltétellel” feljogosítja a volt mostohaszülőt, nevelőszülőt, (családvédelmi) gyámot, és azt a „szülőt” is, akinek a gyermekre vonatkozó apasági vélelmét a bíróság megdöntötte, amennyiben kéri, és ha a gyermek hosszabb időn keresztül a saját háztartásában nevelkedett.¹¹⁶

¹¹² Ptk. 4:178.§ (4)-(5) bekezdés

¹¹³ Gyer. 29.§ (4) bekezdés

¹¹⁴ Ptk. 4:179.§ (1)-(2) bekezdés

¹¹⁵ Közigazgatási-Gazdasági Döntvénytár, 2014. 23. évfolyam, 6. szám, 23.-25.o.

¹¹⁶ Ptk. 4:179.§ (3) bekezdés

A kapcsolattartás „közismert” formáit a Gyer.-ben találhatjuk meg, mely szerint a kapcsolattartás lehet folyamatos, időszakos és felügyelt.¹¹⁷ A Csjt. a kapcsolattartási jog tartalmáról egyáltalán nem rendelkezett, a jogalkalmazók a Gyer.-ben foglaltakat vették figyelembe. Ehhez képest a Csjk. tudatosan szakít a régi szabályozással, nem kívánja a kapcsolattartás formáit kategóriákba sűríteni. Az életviszonyok sokféleségéből és a felelős szülői magatartásból kiindulva általános megfogalmazást ad a kapcsolattartás tartalmára, amelyben a különélő szülő és a gyermek között mindvégig a folyamatosságnak kell érvényesülnie. Ez biztosítja azt az alapvető gyermeki érdeket, hogy a válással a gyermek ne veszítse el egyik szülőjét sem.¹¹⁸

Az elvitel jogára is kiterjedő folyamatos kapcsolattartás meghatározásakor a bíróságnak arra is figyelemmel kell lenni, hogyha a jogosult oldaláról nem merül fel adat, mely szerint a gyermek életkorának megfelelő ellátására a kapcsolattartások alkalmával nem lenne képes, akkor önmagában az a tény, hogy a közös gyermek a szülők életközösségének a megszűnése után született, nem alapozza meg a csak láthatási jogra korlátozott kapcsolattartást. Ilyen körülmények mellett a gyermek érdeke elsősorban az, hogy az apja a folyamatos és időszakos kapcsolattartások keretében ne csak látogassa, hanem magával el is vihesse, hiszen a gyerekekkel való foglalkozás, gondozás a szülő-gyermek közötti kapcsolat kialakítását, tudatosulását, elmélyülését szolgálja.¹¹⁹

A felügyelt kapcsolattartásra a kialakult bírói gyakorlat szerint akkor kerül sor, ha az egyik szülő, vagy mindkét szülő felróhatóan, a gyermek érdekét sértő magatartást tanúsít, de még nem szükséges a szülői felügyeleti jog korlátozása vagy megvonása. Utóbbi esetben, tehát amikor mindkét szülő alkalmatlan a gyermek nevelésére, általában a gyermek 3. személyénél kerül elhelyezésre, a szülők felügyeleti joga pedig ilyenkor szünetel. Ilyen esetben a gyermek és a szülők közötti kapcsolattartást azonban csak fokozatosan, a kezdeti időszakban ellenőrzött formában lehet visszaállítani.

Jól példázza ezt a gyakorlatot az alábbi eset is:

A felek élettársi kapcsolatából született 5 éves gyermeket a szülők súlyosan elhanyagolták, az együttélés során a szülők sokat veszekedtek, a lakásfenntartási költségeket nem fizették, az áramot több alkalommal kikapcsolták, a lakásban tarthatatlan állapotok uralkodtak, szenny, mocskok, elhullott állami tetemek, bogarak, csótányok. A gyermek az őt veszélyeztető környezetből kiemelésre került, és az anyai nagymamájánál nyer előbb ideiglenes, majd a bíróság által véglegese elhelyezést. Az édesanya azóta ismeretlen helyen tartózkodik, az édesapa a gyermekkel nem tart kapcsolatot, mindkét szülő ellen kiskorú veszélyeztetése miatt büntetőeljárás indult.

¹¹⁷ Gyer. 27.§ (2) bekezdés

¹¹⁸ DR. KÖRÖS, ...*A szülői felügyelet III. fejezet, i.m..7.o.*

¹¹⁹ BH2002. 145

A gyermekelhelyezés során a bíróság szabályozta az édesapa és a gyermek kapcsolattartását is oly módon, hogy az apa felügyelt láthatás keretében volt jogosult a gyermekével találkozni a helyi gyermekjóléti szolgálat helyiségében minden második szombat délután, onnan azonban nem vihette el. Az elsőfokú bíróság indokolása szerint a gyermeknek időre van szüksége ahhoz, hogy az apjához visszatálhasson, az apa önállóan a gyermeknevelésre egyébként sem alkalmas. A bíróság ezért úgy találta, hogy amíg az apa a meglazult gyermek-szülő kapcsolat helyreállítása végett nem tesz meg minden tőle telhetőt, addig a szokásos szabályozásnak nincs helye.

Az apa fellebbezése folytán a másodfokú bíróság csak határozott időtartamra rendelte el a felügyelt kapcsolattartást, ezt követő időre azonban „engedélyezte” a minden második hétvégén, illetve az ünnepek második napján és a nyári szünidőben való 2 hétre történő elvitel jogának gyakorlását az apa részére. Indokolása szerint épp a meglazult szülő-gyermek, illetve az ellenségeskedő apa-nagyszülő viszony helyreállítása céljából van szükség arra, hogy az apa a közel 4 éve nem látott gyermekéhez közelebb kerülhessen, illetve a nagymamával bizalmi viszonyt építhessen ki.

A nagyszülő felülvizsgálati kérelme folytán azonban a Legfelsőbb Bíróság a másodfokú döntést hatályon kívül helyezte, és az elsőfokú ítéletet tartotta helyben. Indokolásában kifejtette, hogy a nagyszülő áldozatos (4 évi) munkájának köszönhetően a gyermek lelkiileg rendbe jött, környezetébe beilleszkedett, életkorának megfelelő értelmi, érzelmi képességekkel rendelkezik. Figyelemmel volt a bíróság arra is, hogy az apa a gyermekkel évekig nem tartotta a kapcsolatot, legutóbbi találkozásuk során is durván viselkedett, csúnyán beszélt. A gyermek az apjával szemben ellenszenvvel viseltetik, az apai környezetet a korábbi veszélyeztető környezettel azonosítja. Éppen ezen ellenszenv oldása, az apával való kapcsolat javítása céljából szükséges a felügyelt kapcsolattartás, melynek ideje határozatlan kell, hogy legyen, hiszen csak ezáltal valósulhat meg a gyermek mindenképp felett álló érdeke, mely jelen esetben megelőzi a különélő szülő kapcsolattartáshoz való jogosultságát.¹²⁰

Az új Ptk. negyedik könyve szerint a kapcsolattartási jog magában foglalja a gyermekkel való személyes találkozást, a gyermeknek a lakóhelyéről vagy a tartózkodási helyéről rendszeresen, meghatározott időtartamra történő elvitelét, a gyermekkel időszakonként, elsősorban az oktatási szünetek és a többnapos ünnepek időszakában való huzamos együttlétet, és kiterjed a kapcsolat személyes találkozás nélküli fenntartására. A kapcsolattartás joga az előbbi keretek között kiterjed a gyermek meghatározott időtartamú külföldre vitelére is.¹²¹

Ez utóbbi rendelkezés törvényi szintre emelését indokolta az a korábban kialakult bírósági gyakorlat, mely szerint a Magyarországon élő szülőnél elhelyezett gyermek és a külföldön élő szülő

¹²⁰

BH2010. 299

¹²¹

Ptk. 4:180.§ (1)-(2) bekezdés

közötti kapcsolattartás - ha kivételes körülmények a gyermek érdekében nem indokolják - nem korlátozható az ország területére.

A Hágai Gyermekelviteli Egyezmény¹²² értelmében a gyermekek feletti felügyeletet, illetve a „láthatás” gyakorlására szolgáló - az egyik szerződő állam jogrendszeréből folyó - jogot a többi állam tiszteletben kell, hogy tartsa. A „láthatási jog” magában foglalja a gyermek szokásos tartózkodási helyéről egy másik helyre, korlátozott időtartama történő elvitelének jogát. Az Egyezményben részes államok együttműködni kötelesek ezen fenti alapelv érvényesülésében, ennél fogva nem lehet kétséges, hogy a külföldön élő szülő kapcsolattartási jogának gyakorlása - kivételes körülményektől eltekintve - nem korlátozható annak az országnak a területére, ahol a gyermeket jogerős bírói ítélettel elhelyezték.

A Legfelsőbb Bíróság ezen ügy folytán leszögezi, hogy a gyermek idegen nyelvtudásának hiánya nem jelent olyan kivételes különös körülményt, mely kizárná, hogy a külföldön élő szülő néhány hétre a gyermeket a külföldön lévő lakóhelyére vigye. Az általános családjogi tézis szerint, mely kimondja, hogy családjogi ügyekben mindenkor a kiskorú gyermek érdekeire figyelemmel, jogait biztosítva kell eljárni, a gyermek érdekét nemcsak rövid távon, hanem a jövőre nézve is értékelni kell. A gyermek érdeke nem szűkíthető le egy adott, rövidebb időszakra, melyben a gyermeknek esetleg átmeneti nehézségeket kell leküzdenie.

Az alapul szolgáló ügyben az első-és másodfokú bíróságok - tévesen - döntő bizonyítékként értékelték azt a logopédiai véleményt, mely szerint a gyermek rendkívül jó értelmi képessége és magas szintű kreativitása ellenére az iskolarendszerű angol tanítást nem tartja időszerűnek. Ezen véleményre alapozott döntés - a Legfelsőbb Bíróság álláspontja szerint - nem lehet jogszerű, hiszen egy kapcsolattartás során a gyermek nem kötelességszerűen, nem iskolai rendszerben, hanem természetes körülmények között, fokozatosan sajátíthatja el a külföldi állampolgárságának megfelelő nyelv alapjait.

Az ügyben sor került pszichológus szakértői vélemény beszerzésére is, amely ugyan rögzítette, hogy a gyermek az apját szereti, de a kommunikáció hiánya a gyermek felnövekvésével arányosan egyre lazább és felszínebb kapcsolatot eredményezne. A Legfelsőbb Bíróság megítélése szerint az ilyen véleményt fokozottan kell figyelembe venni, az eset összes körülményének mérlegelésével egyidejűleg. Ha ugyanis az apának a jelenlegi és korábbi magatartásából olyan következtetés vonható le, hogy a külföldön gyakorolható időszakos kapcsolattartás során a fokozott szülői felelősségét felismeri, akkor kellő megalapozottsággal várható el tőle, hogy a néhány hetes külföldi tartózkodást gyermeke számára megkönnyítse, és a lehetséges eszközökkel a kapcsolattartás céljának megfelelően alakítsa. A gyermek-apa közti kapcsolat szakértő által jelzett, várható

¹²² A Gyermekek Jogellenes Külföldre Vitelének Polgári Jogi Vonatkozásairól szóló, Hágában 1980. október 25. napján kelt Szerződés

lazulásának elkerülése érdekében - a Legfelsőbb Bíróság véleménye szerint - éppen az válik szükségessé, hogy a nyelvi akadályok leküzdésében segíteni nem akaró anya passzivitásának köszönhetően az apa és a gyermek közti szorosabb, az apai környezet megismerését is lehetővé tevő kapcsolattartás mielőbb megkezdődjék, hiszen ennek halogatása - éppen a szakvéleményt alapul véve - a kapcsolat elszegényedéséhez, kiüresedéséhez vezethet, melynek következtében a gyermek már nyilvánvalóan nem fogja igényelni az apával való kapcsolatot.¹²³

A Csjk. főszabályként rögzíti, hogy a gyermek elvitelével felmerülő kiadások - ha a bíróság vagy a gyámhatóság eltérően nem rendelkezik - a kapcsolattartásra jogosultat terhelik.¹²⁴ Ez vonatkozik arra az esetre is, amikor a gyermeket gondozó szülő indokoltan, a megfelelő életkörülmények megteremtése érdekében költözik a különélő szülőtől távolabbi helységbe, és ezért a kapcsolattartás során többletterhek jelennek meg. Az így jelentkező többletterhek nem háríthatók át rá, amennyiben ugyanis nem állapítható meg, hogy a költözéssel a gondozó szülőt a kapcsolattartás meghiúsításának célja vezette volna, akkor a távolság megnövekedése miatt jelentkező többletköltséget a különélő szülő köteles viselni.¹²⁵

A kapcsolattartás rendezése

A kapcsolattartást a szülők vagy perben vagy peren kívül rendezhetik. Amennyiben a felek között házassági vagy a szülői felügyelet rendezése iránti per van folyamatban, úgy a szülők egyezsége köthetnek, vagy egyezés hiányában a kapcsolattartásról - kérelemre vagy a gyermek érdekében hivatalból - a bíróság dönt. Ha házassági vagy a szülői felügyelet rendezése iránti per nincs folyamatban, a kapcsolattartásról a szülők megegyezésének hiányában a gyámhatóság dönt. A döntés előtt az érdekelteket és az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket meg kell hallgatni.¹²⁶

A Csjk. a kapcsolattartás rendezése tárgyában lényegében a Csjt.-vel összhangban szabályoz. Megmarad a gyámhatóság önálló hatásköre, ha nincs a felek között per folyamatban, de a szülők között nincs megegyezés a kapcsolattartást illetően. Ha viszont házassági vagy szülői felügyelet rendezése iránti per van folyamatban, akkor a bíróság jogosult dönteni e kérdésben, ugyanis a bíróság rendelkezésére áll valamennyi olyan adat, amely a döntéshez szükséges. Nem kell a feleknek még külön a gyámhatósághoz fordulniuk, ha igény merül fel ennek a járulékos kérdésnek az elbírálására.¹²⁷

A gyámhivatal a kapcsolattartást elsősorban - tárgyalás tartása során - a szülő vagy más gondozó és a kapcsolattartásra jogosult közötti egyezés létrehozásával igyekszik rendezni. Ennek során a

¹²³ EBH2007. 1610
¹²⁴ Ptk. 4:180.§ (3) bekezdés

¹²⁵ BH2004. 281

¹²⁶ Ptk. 4:181.§ (1) bekezdés

¹²⁷ DR. KÖRÖS, ...*A szülői felügyelet III. fejezet, i.m., 8.o.*

gyámhivatalnak törekedni kell a felek és a korlátozottan cselekvőképes gyermek közötti megegyezésre is. Amennyiben ugyanis az ítélőképessége birtokában lévő gyermek kifejezetten tiltakozik az egyezség ellen, azt nem lehet jóváhagyni. Amennyiben az egyezség megfelel a jogszabályoknak és valamennyi fél akaratának, akkor azt a gyámhatóság határozattal jóváhagyja, ellenkező esetben határozattal dönt a kapcsolattartás kérdésében.¹²⁸

A kapcsolattartásról a bíróság vagy a gyámhatóság a gyermek korának, egészségi állapotának, életkörülményeinek, a szülők személyes körülményeinek és az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményének figyelembevételével rendelkezik.¹²⁹

Ez a keret jellegű rendelkezés a kapcsolattartás rendezésének mikéntjében segíti a bíróságokat és a gyámhatóságokat. Tartalommal mindig a jogalkalmazó az eset összes körülményeinek mérlegelésével, a beszerzett adatok, bizonyítékok értékelésével kell, hogy „megtöltse”. Az elmúlt évtizedek kapcsolattartásra vonatkozó jogszabályi változásai azt mutatják, hogy a részletekbe menő előírások nem vezettek sehová, nem segítették elő a szülők jogkövető magatartását. Éppen ezért a Csjk. általánosságban ad iránymutatást e kérdés rendezésére, hangsúlyozván a gyermek mindenek felett álló érdekének érvényesülését.

A nemzetközi joggyakorlattal összhangban a Csjk. is fontosnak tartja az ítélőképessége birtokában lévő gyermek véleményének figyelembe vételét a kapcsolattartás rendezése körében, azonban ez a vélemény „csak” a kapcsolattartás módjára vonatkozik. A korábbi szabályozással ellentétben a Csjk. „nem engedi meg”, hogy a 14. életévét betöltött gyermek maga döntse el, hogy tart-e kapcsolatot a különélő szülőjével vagy sem. Ennek indoka, hogyha a különélő szülő tartásra köteles, akkor legalább hagy jogosult a kapcsolattartásra.¹³⁰

Nem oly régen került lefektetésre, de a korábbi bírói gyakorlat a jelenlegi életviszonyok között is jól alkalmazható: a jogszabályok keretei között a kapcsolattartás időtartamának, módjának, feltételeinek, a gyermek átadás-átvétele helyének és más részleteinek meghatározása bírói mérlegelés körébe tartozó kérdés, amely felülvizsgálattal eredményesen nem támadható meg. Mind a Gyer., mind a Csjk. rendelkezéseit figyelembe véve - egyezség hiányában - a bíróságnak, illetve a gyámhatóságnak az eset összes körülményét figyelembe véve, a gyermek mindenekfelett álló érdekét szem előtt tartva, egyéniesítetten kell, hogy a kapcsolattartást szabályozza a gyermek és a különélő szülő között. A mérlegeléssel megállapított tényállás, amennyiben az nem iratellenes, okszerű és logikai ellentmondásoktól mentes, akkor sikeresen nem támadható meg felülvizsgálati eljárásban, miután a bizonyítékok eltérő értékelésére jogi lehetőség nincsen. Amennyiben a felek

¹²⁸ Gyer. 29/A.§ (1)-(5) bekezdés

¹²⁹ Ptk. 4:181.§ (2) bekezdés

¹³⁰ DR. KÖRÖS, ...*A szülői felügyelet III. fejezet, i.m. 8.o.*

között a kapcsolattartás végrehajtása körében merül fel vita, azt gyámhatóság közreműködésével rendezhetik.¹³¹

Mielőtt továbblépnék „álljunk meg egy szóra”! Érdekes kérdésként, problémaként (kinek, hogy tetszik) merül fel a gyermekelhelyezési perekből oly jól ismert, a gyermek állandósághoz fűződő igényének „túlmisztifikálása”. Ez az állandóság, hol a biztonságérzetet adó környezet, hol pedig a gyermekről születésétől kezdve mindvégig gondoskodó szülő alakjában jelenik meg. Az állandóság mellett érvelők nem is a gyermek mindenképp felett álló érdekét, hanem az állandóság minden körülmények közötti érvényesülését tartják szem előtt, melyet a Legfelsőbb Bíróság gyakorlata is táplál. Eszerint a gyermek egészséges személyiségfejlődését az segíti elő, ha a megszokott környezetben, őt szeretettel körülvevő személyek gondozásában nevelkedik. A gyermeknek biztonságérzetet nyújt a megfelelő környezet állandósága, a környezetváltozás, az elhelyezés változtatása azonban szorongást, félelemérzetet kelthet benne.¹³²

Az állandóságot Grád András volt családjogi bíró is kritikával illette: hangsúlyozta, hogy az állandóságot nem önmagában kell értékelni, hanem sokkal inkább egyfajta kiszámíthatóságot kellene, hogy jelentsen. Ha ugyanis minden érintett előre tudja, hogy milyen változás várható, akkor ez semmilyen veszélyt nem hordoz magában, mint ahogyan egy-egy jelentős változás is inkább rugalmasabbá, alkalmazkodó képesebbé tesz.¹³³

Éppen a fenti dilemmával kapcsolatban merül fel az ideiglenes váltott elhelyezés vagy kiterjesztett kapcsolattartás kérdése. Ezek a jogintézmények nem ismeretlenek az európai joggyakorlatban: amíg a váltott elhelyezés francia, addig a kiterjesztett kapcsolattartás svéd eredetű, ugyanakkor mindkét intézmény jól adaptálható a magyar viszonyok közé is. A francia „találmány” nem más, mint a váltott elhelyezés „próbája”, amikor a bíróság meghatározott időtartamra elrendeli a gyermek váltott elhelyezését hol az egyik, hol a másik szülőnél. Ennek az időtartamnak az eltelte után pedig vagy fenntartja ezt a megoldást, vagy kijelöli az egyik szülő lakóhelyét a gyermek végleges otthonául. Ehhez képest a svéd „termék” lényege, hogyha a gyermek az idejének kevesebb, mint 40%-át tölti az egyik szülőnél, akkor kiterjesztett kapcsolattartásról, ha pedig valamivel több mint 40%-át, akkor váltott elhelyezésről van szó.¹³⁴

Ugyan a Csjt. lehetővé tette a közös szülői felügyelet elrendelését - csakis közös szülői kérelemre -, ettől függetlenül a gyermeket még el kellett valamelyik szülőnél helyezni, vagyis a kapcsolattartást a különélő szülő és a gyermek között változatlanul szabályozni kellett. A Csjk. ebben a kérdéskörben nem hozott változást, hisz jelenleg is csak közös kérelemre van lehetőség a közös

¹³¹ BH2012. 121

¹³² Legfelsőbb Bíróság 17. számú Irányelvének III/b. pontja

¹³³ DR. PÁL Szilvia, „Az otthontalanság otthona” - szöfelhők a váltott gyermekelhelyezésről és a kapcsolattartásról, Családi Jog 2014. március, XII. évfolyam, 1. szám, 11.-12.o.

¹³⁴ DR. PÁL, „Az otthontalanság otthona”... i.m.16.o.

szülői felügyelet elrendelésére, ha ez szolgálja a gyermek érdekét. Viszont a Csjk. már lehetőséget biztosít, hogy a szülői felügyelettel kapcsolatos jogokat és kötelezettségeket a szülők megosszák egymás között. Ennek a megoldásnak a továbbfejlesztése (akár a váltott elhelyezésig, akár a kapcsolattartás minél szélesebb körben történő biztosításáig) teljes mértékben hozzájárulhatna annak az alapvető gyermeki érdeknek az érvényesüléséhez, hogy a gyermek a válással ne veszítse el egyik szülőjét sem.¹³⁵

A kapcsolattartásra vonatkozó határozatban rendelkezni kell a kapcsolattartás gyakoriságáról, időtartamáról, folyamatos vagy időszakos voltáról, arról, hogy felügyelt kapcsolattartásra kerül-e sor, továbbá a gyermek átadásának és visszaadásának helyéről, idejéről és módjáról, a kapcsolattartás elmaradására vonatkozó értesítési kötelezettségről és az elmaradt kapcsolattartás pótlásáról.¹³⁶ A kapcsolattartást akadályozó körülményekről a felek ugyanis késedelem nélkül kötelesek tájékoztatni egymást. A jogosultnak fel nem róható okból elmaradt kapcsolattartást pedig a legközelebbi megfelelő időpontban, de legkésőbb hat hónapon belül pótolni kell.¹³⁷

A tájékoztatási kötelezettségről és az elmaradt a kapcsolattartás pótlásáról a Gyer. tartalmaz eljárási szabályokat. Eszerint a kapcsolattartást akadályozó körülményekről a felek előzetesen, igazolható módon, késedelem nélkül tájékoztatják egymást. Az elmaradt kapcsolattartás pótlására akkor kerülhet sor, ha az a kapcsolattartásra jogosultnak fel nem róható okból maradt el, feltéve, hogy eleget tett előzetes tájékoztatási kötelezettségének vagy az előre nem látható akadályok felmerülését utólag igazolja. Ha a folyamatos kapcsolattartás az időszakos kapcsolattartás ideje, vagy a gyermeket gondozó szülőt illető, a gyermekkel folyamatosan együtt tölthető időtartam alatti esedékessége miatt kizárt, az nem tekinthető elmaradt kapcsolattartásnak, és nem pótolható, mint ahogyan az ünnepnapokra eső elmaradt időszakos kapcsolattartás sem. A Gyer. garanciális szabályként rögzíti, hogy az elmaradt kapcsolattartás pótlása nem veszélyeztetheti a gyermek egészséges fejlődését.¹³⁸

A Csjk. a Csjt.-vel egyezően rögzíti, hogyha a kapcsolattartás kérdésében a bíróság döntött, a kapcsolattartás megváltoztatását a határozat jogerőre emelkedésétől számított két éven belül is csak a bíróságtól lehet kérni.¹³⁹ Ennek jogpolitikai indoka, hogy miután a bíróság előtt ismertek az eredeti döntés alapjául szolgáló körülmények, ezért csak a bíróság van abban a helyzetben, hogy megítélje az azokban bekövetkezett változások milyenségét, a változtatás indokoltságát.

¹³⁵ DR. PÁL, „Az otthontalanság otthona”... i.m.18. o.

¹³⁶ Ptk.4:181.§ (3) bekezdés

¹³⁷ Ptk. 4:182.§ (1)-(2) bekezdés

¹³⁸ Gyer. 30.§ (1), (4)-(6) bekezdés

¹³⁹ Ptk. 4:181.§ (4) bekezdés

Felelősség a kapcsolattartás akadályozásáért

Lényegében a Legfelsőbb Bíróság 320. számú elvi határozatában rögzített szabályt általánosítja a Csjk., amikor kimondja, hogyha a kapcsolattartásra jogosult vagy kötelezett személy a kapcsolattartást kellő indok nélkül akadályozza vagy szabályait megszegi, az ezzel okozott kárt köteles a másik félnek megtéríteni.¹⁴⁰ A kár fogalmába nemcsak a feleslegesen felmerült kiadások, költségek, hanem a vagyoni-és a nem vagyoni jellegű kár is beletartozik, melynek megtérítésére kötelezhető a jogellenes magatartást tanúsító szülő.¹⁴¹

Ugyanakkor a gyámhatóság - kérelemre - a kapcsolattartást kellő indok nélkül akadályozó, a kapcsolattartás szabályait megszegő felet a kapcsolattartás akadályozása, szabályainak megszegése folytán keletkezett igazolt költségek viselésére kötelezheti.¹⁴² Ehhez az szükséges, hogy a kérelmező megfelelően igazolja költségeit és azt, hogy azok a kapcsolattartás akadályozásával, szabályainak megszegésével összefüggésben keletkeztek. Az igazolt költségek megtérítése iránti kérelem a végrehajtási eljárás során is benyújtható.¹⁴³

A kártérítési felelősség kérdésénél maradva érdemes elkanyarodni a jogszabály száraz talajától, és egy kis kitérőt téve pár szót szólni a kapcsolattartási jog és a személyiségi jog egymáshoz való viszonyáról. A személyiségi jogok hazai elméleti alapköveit lerakó Meszlényi Artúr és Törő Károly jogászok a szülő-gyermek kapcsolat jogviszonyát a relatív személyjog, illetve a relatív személyiségi jog kategóriájába sorolták.

Törő Károly megfogalmazásában a személyiségi jogviszony nem mindig kizárólag abszolút szerkezetű. Az embereknek ui. vannak olyan kapcsolataik, amelyek közvetlenül befolyásolják a személyiséget, ezáltal relatív szerkezetű személyiségi jogviszonyt keletkeztetnek két vagy több személy pl. házastársak, szülő és gyermek között. Ezeknél a jogviszonyoknál szerinte a kölcsönösség a meghatározó kapcsolat, melyben a feleket kölcsönös jogok illetik, és kötelezettségek terhelik, részben pozitív, részben negatív tartalommal. Álláspontja szerint a személyiségi jogi jogsértés megállapításához elegendő annak a bizonyítása, hogy a másik fél magatartása a jogosultnak a személyiségi érdekkörébe történő behatolást eredményezett. Ebben az esetben a kötelezett kimenteni tartozik magát, vagyis azt kell bizonyítania, hogy jogosult volt a beavatkozásra.¹⁴⁴

¹⁴⁰ Ptk. 4:183.§ (1) bekezdés, EBH2000. 320

¹⁴¹ DR. KÖRÖS, ...*A szülői felügyelet III. fejezet, i.m. 9.o.*

¹⁴² Ptk. 4:183.§ (2) bekezdés

¹⁴³ Gyer. 31.§ (2), (5) bekezdés

¹⁴⁴ DR. PÁL Szilvia, *A kapcsolattartási jog a személyiségi jogok egén - csillag vagy fecske?*, Családi Jog 2014. június, XII. évfolyam, 2. szám, 13.o.

A Legfelsőbb Bíróság gyakorlata szerint a gyermek a kapcsolattartási jogának jogellenes korlátozása miatt, személyiségi jogainak sérelmére hivatkozással nem vagyoni kártérítés iránt indíthat pert.¹⁴⁵ Ezt a szemléletmódot erősíti a Kúria és a Fővárosi Ítélőtábla jelenlegi gyakorlata is, amikor rögzíti, hogy önmagában az, hogy a kapcsolattartás jogellenes akadályozásával szemben a jogvédelmet elsősorban a családjog intézményei biztosítják, nem zárja ki az okozott sérelem miatt a személyiségi jogvédelmi igény érvényesíthetőségét.¹⁴⁶

Dr. Pál Szilvia szerző szerint, ha ezt a fenti tézist a szülő-gyermek közötti kapcsolattartásra vetítjük, akkor találni kell egy olyan viszonyítási pontot, ahonnan kiindulva a kapcsolattartási jog relatív személyiségi jognak minősül. A szerző meglátása szerint a család inkább egy érzelmi töltésű egység, amely nem csupán individumokból áll, hanem - a maga saját, csak rá jellemző világgépével, az önkéntes betartáson alapuló működési struktúrájával - egy dinamikus komplexitás, melyet a jog nem igazán képes megragadni. Ezért a családi konfliktusok feloldására a magánjog eszközei önmagában nem alkalmasak, miután a magánjog kétszemélyes viszonyokra, s nem rendszerekre modellizált.¹⁴⁷

A szerző álláspontja ebben a témakörben, hogy a jogalkotó a kapcsolattartási problémák kezelésére már adott megoldást, ennél fogva ezen tény is megkérdőjelezi a kapcsolattartási jognak a személyiségvédelem eszközeivel való indokoltságát. Szerinte a családjoggal foglalkozó jogalkalmazóknak első lépésként meg kellene ismerniük a családon belüli konfliktusok természetét, hogy ezáltal segíteni tudják a kapcsolatok átalakítását. Ez a megismerés és megértés arra szolgálna, hogy a kapcsolattartás diszfunkcionális működése vagy működésképtelensége miatt a felelősséget ne csupán az egyik vagy a másik fél felróható magatartásaként kezeljék, hanem a felelősséget megossza, míg az okozott hátrány ne csak a gyermek oldalán fennállónak minősüljön, hanem valamennyi szereplőt érintő zavarként manifesztálódjon! Véleménye, hogy mind a Csjt., mind a Csjk. által életre hívott, magánjogi büntetésfunkcióval kiegészített személyiségvédelmi struktúra nem alkalmas a jelenlegi kapcsolattartási problémák kezelésére. Ehhez egy nyitottabb szemléletű, több tudományág megközelítési módját és ismeretanyagát feltételező perspektívára lenne szükség.¹⁴⁸

Még mindig a személyiségi jogok talaján maradván érdemes az alábbi eseti döntést is ismertetni:

Ha a felperes által indított kapcsolattartás módosítása iránti perben az alperes viszontkeresettel él, melyben a kapcsolattartás szünetelésének megállapítását kéri, és erre tekintettel a bíróság a korábban jogerős ítélettel megállapított kapcsolattartásra vonatkozó rendelkezések végrehajtását felfüggeszti, akkor a gyermeket gondozó szülő nem köteles az eljárás jogerős befejezéséig önként, a

¹⁴⁵ Legfelsőbb Bíróság Pf.II.25.983/2001/7. számú ítélete

¹⁴⁶ Kúria EBH2009. 2048 számú polgári elvi határozata, Fővárosi Ítélőtábla 7.Pf.21.696/2011/8. számú eseti döntése

¹⁴⁷ DR. PÁL, *A kapcsolattartási jog... i.m.14.o.*

¹⁴⁸ DR. PÁL, *A kapcsolattartási jog... i.m.17.o.*

jogosult által igényelt módon a kapcsolattartást biztosítani. Ha ezt megtagadja, ezzel személyhez fűződő jogot nem sért. A gondozó szülő ugyanis csak az ítéletben foglaltak szerint köteles a kapcsolattartás biztosítására. Ha viszont a bíróság ezen ítélet végrehajtását felfüggeszti, a gondozó szülő kötelezettsége megszűnik, és a felfüggesztés utáni teljesítés elmaradása nem róható a terhére. Jogellenes magatartás hiányában pedig nincs jogsérelem, még akkor sem, ha a felfüggesztés időtartamából adódóan a jogosult a kapcsolattartási jogával hosszabb ideig nem élhetett.¹⁴⁹

Visszakanyarodva a kapcsolattartás akadályozásáért fennálló felelősség kérdéséhez, végső soron akár a gyámhatóság, akár a bíróság a felróható magatartást tanúsító szülő vagy más kapcsolattartásra jogosult személy kapcsolattartási jogát a gyermek érdekében korlátozhatja vagy megvonhatja.¹⁵⁰ Korlátozásnak akkor van helye, ha a jogosított a jogával a gyermek vagy az őt nevelő személy sérelmére visszaél, vagy nem a döntésnek megfelelően gyakorolja a jogát, vagy kötelezettségének önhibából 6 hónapig nem tesz eleget. Megvonásnak akkor van helye, ha a súlyos visszaélés a gyermek nevelését és fejlődését súlyosan veszélyezteti.¹⁵¹

A kapcsolattartás korlátozásának kérdésében a gyámhivatal mérlegelési jogkörben dönt, és a bíróság is ennek megfelelően vizsgálja felül a határozatot. A mérlegelési jogkörben hozott közigazgatási határozat akkor tekintendő jogszerűnek, ha a közigazgatási szerv a tényállást kellő mértékben feltárta, az eljárási szabályokat betartotta, a mérlegelés szempontjai a határozatból megállapíthatóak, és az indokolásból a bizonyítékok mérlegelésének okszerűsége kitűnik. Az elsőfokú bíróság az ilyen döntés felülvizsgálatát szintén mérlegelési tevékenységgel végzi.¹⁵²

Megfigyelhető, hogy a Csjk. a korábbi szabályozáshoz képest szűkíti a hatóságok jogkorlátozó tevékenységét, hiszen a kapcsolattartási jog szünetelésének elrendelését már nem telepíti hozzájuk, míg a Csjt. alapján ezt a jogot is gyakorolhatták. A hatályos szabályozás értelmében szünetelésnek már csak a szülői felügyeleti jog tekintetében van helye, ui. a kapcsolattartási jog korlátozása, illetve megvonása teljesen lefedi az ezen szankcióval szabályozni kívánt összes esetkört.¹⁵³

A Csjk. rendelkezésétől eltérően azonban a gyámhivatalok eljárásban ma is elfogadott a kapcsolattartási jog szüneteltetése, ha a jogosított a jogával a gyermek vagy az őt nevelő személy sérelmére súlyosan visszaél. A szünetelés időtartama 6 hónaptól 1 évig terjedhet.¹⁵⁴

149

BH2010. 43

150

Ptk. 4:184.§

151

Gyer. 31.§ (2)-(3) bekezdés

152

Közigazgatási-Gazdasági Döntvénytár, 2014. 23. évfolyam, 6. szám, 20.-23. o.

153

Dr. KÖRÖS, ...*A szülői felügyelet III. fejezet, i.m. 9.o.*

154

Gyer. 31.§ (4) bekezdés

A kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtása

A Csjk. - a Csjt.-vel megegyező módon - az utolsó körben rögzíti, hogy a kapcsolattartásra vonatkozó határozat végrehajtásáról, függetlenül attól, hogy a bíróság vagy a gyámhatóság volt-e a határozatot hozó, a gyámhatóság gondoskodik.¹⁵⁵ A részletszabályok a Gyer.-ben és a mögöttes Ket.-ben (meghatározott cselekmény végrehajtására vonatkozó rendelkezések) kerültek elhelyezésre.

A végrehajtás kérelemre indul, feltétele, hogy a kapcsolattartás a gyermek fejlődését veszélyeztesse. Annak minősül, ha a jogosult vagy kötelezett a kapcsolattartásnak önhibájából ismételten nem vagy nem megfelelően tesz eleget, és ezáltal nem biztosítja a zavartalan kapcsolattartást.¹⁵⁶

A fenti szabály értelmében tehát a végrehajtás megindításához nem kell más, mint kérelem és legalább két alkalommal történt jogsértés a kapcsolattartás során. Ha a gyámhatóság a kérelem alapján azt állapítja meg, hogy csak egyszer történt jogsértés, akkor a kérelmet elutasítja. Osztva a szerző álláspontját, célravezetőbb lehetne azonban, ha már az egyszeri bizonyított kötelezettségszegés esetén is helye lehetne a végrehajtás elrendelésének, hiszen már ekkor felhívható lenne a jogsértő fél a magatartása abbahagyására, illetve annak folytatása esetén a jogkövetkezményekre történő figyelmeztetésre.¹⁵⁷

Ha a gyámhivatal a feltételek vizsgálata során megállapítja az önhiba fennállását, végzéssel elrendeli a végrehajtást, melynek során végzésben a mulasztó felet felhívja, hogy az esedékes kapcsolattartásnak a kapcsolattartásra vonatkozó határozat szerint tegyen eleget, illetve hagyjon fel a gyermeknek a másik fél ellen történő nevelésével. Felhívja továbbá, hogy a jogosultnak fel nem róható okból elmaradt kapcsolattartás pótlását a legközelebbi megfelelő időpontban, de legkésőbb hat hónapon belül biztosítsa, és megjelöli a pótlás végső határidejét. A végzésben egyidejűleg figyelmezteti a mulasztó felet az előbbi kötelezettségek önhibából történő újbóli nem teljesítésének jogkövetkezményeire, és ha van rá kérelem, akkor kötelezi a kapcsolattartás megghiúsítása folytán keletkezett igazolt költségek viselésére.¹⁵⁸

A tényállás tisztázása során a felek általában minden megengedett bizonyítási eszközt igénybe vesznek, de leginkább a tanúvallomások, a saját nyilatkozatok, a gyermek nevelésével, gondozásával foglalkozó szakemberek nyilatkozatai, nyomtatott formájú sms és e-mail levelezések szolgálnak az igazuk alátámasztására. Szakvélemények elsősorban akkor lehetnek hatással egy-egy

¹⁵⁵ Ptk. 4:185.§

¹⁵⁶ Gyer. 33.§ (1)-(2) bekezdés

¹⁵⁷ MENTUSZNÉ dr. Terék Irén, *A kapcsolattartás végrehajtásának jogi és nem jogi eszközei a gyámhatósági munkában*, Családi Jog 2012. június, X. évfolyam, 2. szám, 21.o.

¹⁵⁸ Gyer. 33.§ (4) bekezdés

döntés kimenetelére, ha az alapján bizonyítható a felróhatóság hiánya. Ellenkező esetben a szakvélemény csupán a kapcsolattartás szünetelésénél vagy korlátozásánál bírhat bizonyító erővel.

A gyámhatósági eljárásban fontos meghallgatni a gyermeket is: a korlátozottan cselekvőképes gyermeket meg kell, míg az ítélőképessége birtokában lévő gyermeket meg lehet hallgatni. A meghallgatást foganatosíthatja a gyámhatóság munkatársa, vagy bevonható külső szerv - pl. gyermekjóléti szolgálat - is. A meghallgatáson jelen lehet a törvényes képviselő a hatóság döntésétől függően, bár a gyermek valós - befolyásmentes - véleményének a megismerése miatt inkább a képviselő nélküli meghallgatás lehet a célravezetőbb.¹⁵⁹

A szerző kiemeli, hogy a végrehajtási eljárásban az önhiba meglétének vagy hiányának megállapítása során fokozottan kell figyelembe venni a gondozó szülő vagy gyermek azon nyilatkozatát, mely szerint azért nem ment a gyerek a másik szülőhöz, mert nem akart. Az ilyen nyilatkozat nem alapozza meg a felróhatóság hiányát, mivel a kapcsolattartás biztosítása a gyermeket gondozó szülő mindenkori kötelezettsége addig, amíg azt másképp nem szabályozzák vagy korlátozzák.¹⁶⁰

Ugyanakkor más a helyzet akkor, ha a 14. életévét betöltött gyermek teljesen befolyásmentesen, önálló akaratból jut arra az elhatározásra, hogy nem megy a különélő szülőhöz. Ez a jelenség a kamaszkorba jutó gyerekeknél nem ritka, még akkor sem, ha korábban zökkenőmentesnek volt mondható a különélő szülővel a kapcsolattartás. Ilyen esetekben, ha szakértői vélemény és a gyermek nyilatkozata, illetve egyéb bizonyítékok alapján igazolást nyer, hogy a kapcsolattartás tényleg a gyermek önálló akaratnyilvánítása miatt hiúsult meg, akkor a végrehajtási eljárás felfüggesztésével egyidejűleg sor kerülhet - kérelemre vagy hivatalból - közvetítői eljárás lefolytatására, vagy kérelemre a kapcsolattartás megváltoztatására, korlátozására vagy megvonására.¹⁶¹

Ez a szabály azonban csak meghatározott életkorú gyermekek esetén jöhet szóba, hiszen a 14. életévüket betöltött - korlátozottan cselekvőképes - gyermekek esetén ilyen megoldást nem tesz lehetővé a Gyer. Éppen ezért - a szerzővel egyetértve - jogszabály módosításra lenne szükség - többek között - e kérdéskörben is, és legalább 16 éves korban kellene meghatározni a jelenlegi korhatárt. Ezen életkor megállapítását indokolja több nemzetközi egyezmény, jogszabály is, amikor a 16. életév betöltéséhez köti, hogy a gyermek eldönthesse, hol és kivel szeretne élni. Vagy, ha a jelenleg hatályos Mt. rendelkezéseiből indulunk ki, miszerint a 16. életévét betöltött gyermek a törvényes képviselő beleegyezése nélkül létesíthet munkaviszonyt, joggal vetődik fel a kérdés:

¹⁵⁹ MENTUSZNÉ, *i.m.*20.o.

¹⁶⁰ MENTUSZNÉ, *i.m.* 20.o.

¹⁶¹ Gyer. 33/B.§

hogya önálló jognyilatkozatot engedünk egy igen fontos kérdésben, akkor miért nem engedünk egy hasonló korú gyermeknek beleszólást abba, hogy a különélő szülőjével hogyan érintkezzen?¹⁶²

A kapcsolattartásra jogosult vagy kötelezett ismételt kötelezettségszegése esetén a gyámhivatal a Ket. szerinti meghatározott cselekmény végrehajtása esetén igénybe vehető eszközökhöz (eljárási bírság kiszabása, rendőrség közreműködésével való kikényszerítés) is nyúlhat, illetve kérelemre kezdeményezheti a gyermekjóléti központ kapcsolattartásának, illetve a gyermekjóléti szolgálatnak a közreműködését vagy a gyermek védelembe vételének az elrendelését, ha a kapcsolattartás gyakorlása konfliktusokkal jár, folyamatosan akadályokba ütközik, illetve a felek között kommunikációs zavarok állnak fenn. A gyámhatóság dönthet a felek kapcsolattartás megszervezésére vonatkozó - a kapcsolattartás érdemét nem befolyásoló - kérelméről, így a gyermek átadásának és átvételének helyéről, időpontjának kismértékű változtatásáról, valamint az abban közreműködő személyekről.

Mindezek után, ha a kapcsolattartásra kötelezett neki felróhatóan továbbra is akadályozza a gyermeknek a jogosulttal való kapcsolata kialakítását, fenntartását, a gyermeket bizonyíthatóan, a kapcsolattartásra jogosult ellen neveli és a kapcsolattartásra vonatkozó határozatnak a végrehajtási intézkedések ellenére sem tesz eleget, a gyámhivatal a szülői felügyeleti jog rendezése vagy a gyermek harmadik személynél történő elhelyezése iránt pert indíthat, feltéve, hogy az a kiskorú gyermek érdekében áll, és azt a szülő vagy harmadik személy is kéri, vagy feljelentést tesz kiskorú veszélyeztetése vagy kiskorúval való kapcsolattartás akadályozása miatt.¹⁶³

Nem egységes a gyámhatósági gyakorlat arra nézve, hogy hány alkalommal kiszabott bírság után kell a feljelentést megtenni. Van olyan gyakorlat, amikor 1-2 eredménytelen bírságot követően tesz a gyámhivatal feljelentést, de van olyan gyakorlat is, amikor a rendszeresen ismétlődő bírságok ellenére sem történik feljelentés. Ha a vonatkozó Btk.-beli tényállást értelmezzük, abból arra lehet következtetni, hogy már egy bírságolás is megalapozhatja a gyanút, aminek a megléte mellett a hatóságnak feljelentési kötelezettsége van. A gyakorlat azonban ezzel ellentétes: a gyámhatóságok több bírság kiszabása után tesznek „csak” feljelentést.¹⁶⁴

A Nyíregyházi Járásbíróságon az elmúlt 1 évben indult és befejezett szülői felügyeleti jog és kapcsolattartás rendezése iránti perek statisztikája

Jelen pontban szeretnék egy rövid áttekintést adni a 2014. március 15. napja és 2015. március 15. napja között a Nyíregyházi Járásbíróság 31. számú tanácsához érkezett házassági bontóperek, illetve szülői felügyeleti jog rendezése iránti perek mikénti alakulásáról.

¹⁶² MENTUSZNÉ, i.m. 26-27.o.

¹⁶³ Gyer. 33.§ (5), (8) bekezdés

¹⁶⁴ MENTUSZNÉ, i.m. 24.o.

I. Az elmúlt egy évben érkezett összes házassági bontóper és járuléкаи eljárásból a 31. számú tanács 73 ügyet tárgyalt, melyből 16 ügyet jogerősen (irattárba helyezve) befejezett, míg 57 ügy még folyamatban (egyéb nyilvántartás / határnap / szünetelés) van.

A jogerősen befejezett ügyekből valamennyi ügyet a bírónő a házasság felbontása mellett a járulékos kérdésekben született egyezség jóváhagyásával fejezett be. Ezekben az ügyekben a járulékos kérdésekben valamennyi fél egyezséget terjesztett elő. A bontó okok feltárásával indult, ún. ellenzékes perek, illetve a megegyezéses ügyekből az időben később (2014. decemberében és annál később) indultak még folyamatban vannak.

A megegyezéssel válni akarók körében a szülői felügyeleti jog teljes körű (kizárólagos) gyakorlása iránt 6, közös szülői felügyeleti jog gyakorlása iránt 2 kereseti kérelem került előterjesztésre. A bírónő valamennyi ügyben a kereseti kérelemnek megfelelően hagyta jóvá az egyezéseket. Ezen túl 8 ügyben nem kellett (nem is került előterjesztésre) a gyermek(e)kel kapcsolatos járulékos kérdésekben a bíróságnak dönteni, mivel a házasságból nem született gyermek, vagy az eljárás megindításakor már nagykorú volt, vagy a határozathozatal idején lett nagykorú.

A fenti ügyekből valamennyi esetben a felperesi anya lett jogosult a szülői felügyelet teljes körű gyakorlására, míg az alperesi apa kötelezettséget vállalt gyermektartásdíj fizetésére és az ő vonatkozásában „hagyományos módon” került szabályozásra a kapcsolattartás.

Abban a 2 esetben, amikor a bíróság a közös szülői felügyeletet tartalmazó egyezséget jóváhagyta, a kapcsolattartás a következő módon került rendezésre: a kiskorú gyermek(ek) váltott elhelyezésben páros héten az egyik szülőnél, páratlan héten a másik szülőnél került(ek) „elhelyezésre”, viszont mindkét esetben a gyermek(ek) lakóhelyének a kijelölése is megtörtént az egyik szülőnél. Ezen túl csak az egyik esetben került sor gyermektartásdíj fizetési kötelezettség megállapítására, míg a másik esetben nem, azonban mindkét esetben rögzítésre került, hogy a gyermek(ek) gondozásával, nevelésével felmerült költségeket az a szülő viseli, akinél a gyermek(ek) aktuálisan tartózkodik / tartózkodnak. A kapcsolattartási jog szabályozására egyik esetben sem került sor. (Ebben a 2 esetben mindkét szülőpár nyíregyházi lakos volt, az óvodás, illetve kisiskolás korú gyermekek vonatkozásában a váltott elhelyezés pedig nem eredményezett óvoda/iskolaváltást, életmódváltozást.)

II. Az elmúlt egy évben érkezett összes szülői felügyeleti jog rendezése és járuléкаи iránti eljárásból a 31. számú tanács 17 ügyet tárgyalt, melyből 4 ügyet jogerősen (irattárba helyezve) befejezett, míg 13 ügy még folyamatban (egyéb nyilvántartás / határnap / szünetelés) van.

A befejezett ügyekből 1 esetben volt peres előzménye az eljárásnak: itt a felek a 2013. november 12. napján jogerős egyezségben megállapodtak abban, hogy a közös két kiskorú gyermek az anyánál kerül elhelyezésre. Ezt követően a felperesi anya 2014. május 26. napján a szülői felügyeleti jog megváltoztatása iránt terjesztett elő kereseti kérelmet, melyben kérte, hogy az alperesi apa legyen az egyik gyermek vonatkozásában jogosult a szülői felügyeleti jog teljes körű gyakorlására, mivel időközben a serdülőkorú gyermek az anyai háztartásból az apához költözött. A felek az első tárgyaláson egyezséget kötöttek, az elköltözött gyerek vonatkozásában megállapodtak az apai szülői felügyeleti jogáról, a gyermek lakóhelyét az apa lakóhelyében jelölték meg, a gyermektartásdíj fizetést és a kapcsolattartást pedig módosították.

A másik 3 ügyben a szülői felügyeleti jog gyakorlása tárgyában és a járulékos kérdésekben sem egyezség nem született, sem ítéletet nem kellett hozni, mivel a per a felperes elállásának köszönhetően mindhárom esetben megszűnt.

Összegzés

Az új Ptk. Negyedik Könyve a korábbinál világosabb, áttekinthetőbb szerkezetben, ahol szükséges, részletesebben szabályozza a szülői felügyelet tartalmát, gyakorlásának egyes kérdéseit, a szülői felügyeletről való döntéshozatalt, illetve a kapcsolattartás kérdését. A Csjk. nem csupán terminológiai jellegű és szerkezetbeli változást, hanem szemléletbeli megújulást is eredményezett a korábbi szabályokhoz képest. A törvény szövegébe több évtizedes magyar jogalkalmazói gyakorlat került többek között beemelésre, melynek során a Csjk. alkalmazása nem jelenthet túl nagy kihívást a jogalkalmazók részéről.

Számomra érdekes kérdésként merült fel a gyermeket érintő családjogi ügyek tanulmányozása során a gyermek meghallgatásával, véleményének figyelembevétel kapcsolatos bírói megoldások. Gyakorló - elvált - szülőként figyelmesen olvastam a gyakorlati megoldásokat, beleképzelve magam hasonló szituációkba.

Megítélésem szerint - bár szabálysértési titkárként nem foglalkozom közvetlenül ezzel a témával - a gyermekmeghallgatások mai gyakorlata csak részben jó: a tényállás felderítése, és a döntéshozatal oldaláról mindenképpen előnyös, azonban a gyermek oldaláról már kevésbé hasznos dolog. Ha a gyermeki jogok oldaláról közelítjük meg ugyanis a kérdést, akkor abból az alapvető tézisből illik kiindulni, hogy minden gyermeknek joga van a - szubjektív érzelmektől vezérelt - szabad vélemény-nyilvánításhoz: ha már döntetnie kell a két szülő között, akkor azt szabadon tehesse meg. Ha az ítélezés oldaláról közelítjük meg a témát, akkor a gyermek nyilatkozata nemcsak annak eldöntésében nyújt segítséget, hogy melyik szülőnél szeretne maradni, hanem az ítélet alapjául szolgáló tényállás felderítését is előmozdíthatja. Ez viszont kizárólag az objektív döntés

meghozatalában adhat segítséget, így a gyermek oldaláról nézve a bírósági meghallgatás pozitívumokkal már nem igazán rendelkezik. Nem szerencsés ugyanis egy lelkileg megviselt gyermeket akár a bíróság, akár a szakértő előtt újból azzal a ténnyel szembesíteni, amit lehet, hogy a legszívesebben elfelejtene.

Az én megítélésem szerint a nyíregyházi „szűk” bírósági gyakorlat - és itt nem általánosítani szeretnék - az, hogyha egy gyermek kellő érettséggel rendelkezik ahhoz, hogy eldöntse, hogy mit szeretne, és az tényleg az érdekét szolgálja, akkor a bíróság az ő véleményét veszi alapul a döntése során. Ugyanakkor nem minden esetben képes a gyermek jól megítélni, hogy mi szolgálja leginkább a hosszú távú érdekeit. Ennek a kérdésnek a megválaszolásában nyújthat segítséget a bíróságnak az igazságügyi pszichológus szakértő, aki a gyermek lelki-pszichés folyamatainak felvázolásával ad iránymutatást a bírónak az olyan döntések előkészítésében, amely a leginkább szolgálja a gyermek kiegyensúlyozott jövőbeni életét.

Úgy gondolom, hogy végső soron a szülők közötti megállapodás léte vagy nem léte az, ami kiindulópont lehet abban, hogy a gyermeket a bíróság előtti eljárásba bevonjuk. Ha a szülők a jövőben is képesek a gyermek gondozását, nevelését a gyermek érdekeinek megfelelően folytatni, és ebben meg is tudnak egyezni, a bíróságnak szükségtelen a gyermeket a döntéshozatali eljárásba bevonni akár egyezség jóváhagyásáról, akár ítélethozatalról is legyen szó. Ha viszont a szülők közötti párbeszéd már nem működik, vagy adat merül fel arra vonatkozóan, hogy a gyermek egészséges fejlődését bármelyikük is veszélyezteti, akkor már a gyermek meghallgatása nem mellőzhető a döntéshozatali eljárásban. Ez a gyermek életében mindenképp egy „szükséges rossz”, de talán a meghallgatás közvetett - szakértő útján - módja kevésbé okoz sérülést az amúgy is „megviselt” gyermekben.

Annak a kérdésnek az eldöntése, hogy a gyermeket a bíróság közvetlenül, vagy szakértő útján hallgassa meg, több tényező függvénye. Szerintem ennek eldöntésénél a bíróságnak nem csak a gyermek életkorára kell figyelemmel lennie, hanem azt is mérlegelnie kell, hogy melyik az a megoldás, amely a legkisebb érzelmi veszteséget eredményezi. Egy érzékenyebb, zárkózottabb gyermektől egy otthonosabb közegben, játékos formában, közvetlenebb kapcsolatban történő párbeszéd során több érdemi információ szerezhető meg, mint egy tekintélyelvű helyiségben a pulpitus mögött ülő, esetleg a gyermekkel közvetlenebb kapcsolat kialakítására kevésbé képes „hivatalnok” által feltett kérdések megválaszolása során.

Ugyanakkor a bírósági közvetlen meghallgatásnak egyéb akadályai is lehetnek: pl. a tárgyi feltételek (tárgyalótermek helyett gyerekszobák), vagy a személyi feltételek (bírák magasabb szintű pszichológiai ismeretének) hiánya. A közvetlen meghallgatásnak akadályát képezheti még az is, hogy a bíróságok kötött időben tárgyalnak, csak annyit kérdeznek, amennyi a tényállás

felderítéséhez feltétlen szükséges. Ezzel szemben a szakértők az időhöz kevésbé kötöttek, így van lehetőség játékokra is, melynek során egy fiatalabb gyerek hamarabb megnyílhat, több mindent mondhat el, mintha a kérdéseket közvetlenül neki szegeznék. Gondot okozhat például a kamaszkorban lévő „idősebb” gyermek makacsságának kezelése, netalán régebb óta tartó sérelmeinek megfelelő módon való kezelése is a bíró részéről. A legtöbb ilyen gyermeknél a bíró nem feltétlenül tud a kamaszra „ráhangolódni”, nem képes a szleng-nyelvet megfelelően értelmezni, a „lázado, dacoló” viselkedést kezelni.

Az általam tanulmányozott ügyekben megfigyelhető volt a közvetett, szakértői meghallgatás elsődlegessége. A szakértői meghallgatás mellett szóló érv lehet talán az is, hogyha a szakvélemény kiegészítésre szorul, vagy további kérdések merülnek fel a bíróság részéről, akkor még mindig „könnyebb” őt a bíróság elé idézni, mint a gyermeket az ismételt meghallgatással egy újabb traumának kitenni.

Sok olyan tényező létezik tehát, amely befolyásolja annak az eldöntését, hogy a gyermeket miként kell meghallgatni. Abban viszont egyetértek a jogalkotóval, hogy a gyermek meghallgatása az őt érintő döntésekben mindenképp szükséges, még ha rövid távon érzelmi veszteséggel kell is számolni.

Felhasznált irodalom**Folyóiratok:**

Dr. Bucsi Ágnes, A gyermek meghallgatása az őt érintő eljárásokban - egy alapelv érvényesülése a magyar joggyakorlatban I. rész. Családi Jog, IX. évfolyam, 2. szám, 17-26.o. 2011. június

Dr. Kozák Henriette, A gyermek szokásos tartózkodási helyének értelmezése a joggyakorlatban. Családi Jog, XI. évfolyam, 2. szám, 8-15.o. 2013. június

Dr. Kőrös András, A családjog jövője - „Fontolva haladás”, azaz az új Ptk. Családjogi Könyve, 6. rész: a szülői felügyelet I. és II. fejezet. Családi Jog, IV. évfolyam, 3. szám, 1-8.o. 2006. szeptember

Dr. Kőrös András, A családjog jövője - „Fontolva haladás”, azaz az új Ptk. Családjogi Könyve, 7. rész: a szülői felügyelet III. fejezet. Családi Jog, IV. évfolyam, 4. szám, 1-9.o. 2006. december

Dr. Kőrös András, A családjog jövője - Az új Ptk. Családjogi Könyve, a 2013. évi V. törvény és a Szakértői Javaslat összevetése, Második rész: rokonság, szülői felügyelet, tartás gyámság. Családi Jog, XI. évfolyam, 4. szám, 1-8.o. 2013. december

Mentuszné dr. Terék Irén, A kapcsolattartás végrehajtásának jogi és nem jogi eszközei a gyámhatósági munkában. Családi Jog, X. évfolyam, 2. szám, 18-27.o. 2012. június

Dr. Pál Szilvia, A kapcsolattartási jog a személyiségi jogok egén - csillag vagy fecske? Családi Jog, XII. évfolyam, 2. szám, 11-17.o. 2014. június

Dr. Pál Szilvia, „Az otthontalanság otthona” - szófelhők a váltott gyermekelhelyezésről és a kapcsolattartásról. Családi Jog, XII. évfolyam, 1. szám, 10-18.o. 2014. március

Dr. Takács Andrea, Csak beteg ne legyen az a gyerek! A szülői felügyeleti jog egyes kérdései a gyermek betegsége esetén. Családi Jog, XII. évfolyam, 3. szám, 26-30.o. 2014. szeptember

Jogszabályok:

A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (Ptk.) Negyedik Könyve - Családjog, Első része, Második része XII. címének XVI-XVIII. fejezete

CompLex Jogtár Plusz (OITH): a 2013. évi V. törvény és indokolása

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény (Csjt.) második rész, VIII. fejezet

A házasságról, a családról és a gyámságról szóló 1952. évi IV. törvény módosításáról rendelkező 1995. évi XXXI. törvény végrehajtásáról szóló 12/1995. (VI. 22.) IM rendelet

A gyámhatóságokról, valamint a gyermekvédelmi és gyámügyi eljárásról szóló 149/1997. (IX. 10.) Korm. rendelet (Gyer.) Második Része - Szülő felügyelet és kapcsolattartás III. fejezete

Magyarország Alaptörvénye

Eseti döntések:

Közigazgatási-Gazdasági Döntvénytár, 2014. 23. évfolyam, 6. szám, 109-110. számú döntések 20-25. o.

Legfelsőbb Bíróság 212/2000. számú polgári elvi határozata

Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.21.372/2007/5. számú döntése

Legfelsőbb Bíróság Pf.II.25.983/2001/7. számú döntése

Legfelsőbb Bíróság Pfv.II.22.677/1998. számú döntése

Kúria Pfv.II.21.483/2012/4. számú döntése

Fővárosi Ítéltábla 7.Pf.21.696/2011/8. számú döntése

BH.2013. 246

BDT.2001. 384

EBH.2010. 2251

BH.2013. 127

EBH.2009. 2048

BH.2012. 121

EBH.2008. 1775

BH.2010. 299

EBH.2007. 1610

BH.2010. 43

EBH.2000. 319

BH.2004. 281

EBH.2000. 212

BH.2004. 114

BH.2003. 504

BH.2002. 439

BH.2002. 273

BH.2002. 145

BH.2001. 579

BH.2001. 432

BH.2001. 431-I.

BH.2001. 431-II.

BH.2001. 431

BH.2001. 280

BH.2001. 123

BH.2000. 451

BH.2000. 205